

Megörökítették a nemzetközi gettó emlékét

1944. november és 1945. január 16-a között az Újlipótváros területén működött az úgynevezett nemzetközi gettó. Az arra kijelölt házakban lettek ideiglenes menedéket a semleges államok által védelem alá helyezett zsidók.

A hajdani (jelképes) gettókapunál, a Hollán Ernő utca és a Szent István körút sarkán emléktábla állítja meg az arra járókat, és olvasásra, elgondolkodásra készíti.

A megemlékezésen – melynek lebonyolítása minden momentumában hibátlan, tapintatos és igényes volt – láttam túlélőket, láttam érdeklődőket, láttam oda- és összetartozókat, könnyes szeműket, szomorúakat, a múlt terhével egymásba kapaszkodókat.

Székhelyi József, az Élet Menete egyik alapítója, nem mellesleg néhány méterrel távolabb, a Tátra utcában született színművész és író, mindenekelőtt köszöntötte az esemény rendezőit (a Magyar Kormány, a Mazsók és a XIII. kerületi önkormányzat), a diplomáciai képviselők nevében jelen lévőket, a majd beszédet mondókat, az emlékezőket és emlékeztetőket, a túlélőket – köztük az igen előrehaladott korú Hoffmann Juditot, Berényi Menyhértét és Büki Józsefnét – és minden érdeklődőt. Ezt követően elszavalta egyik „majdnem” saját versét, a Kismagyar összes, alkalmi ruhában címűt.

Első szónokként dr. Latorcai Csaba kiemelt társadalmi ügyekért felelős helyettes államtitkár lépett a pódiumra. Beszédében hangsúlyozta: Emlékeztessünk, hogy többé ne ismétlődessen meg mindaz, ami hetven esztendővel ezelőtt megtörtént. Ami a történelem sötét oldalaira úgy került be mint holokauszt, mint soá. Fajludozás, kirekesztés, antiszemitizmus.

A továbbiakban válaszolt a kérdésre: Mi a mai nap üzenete? Üzeni az összefogást. Nyújtsunk kezét egymás felé, és emlékezzünk minden jóakarátú emberrel a sérelmeket szenvedettekre. Üzeni a szolidaritást. Üzeni azt, hogy építkezünk. Minden egyes emléktábla egy darabja annak a lelki és szellemi újjáépítésnek, amellyel a holokauszt sebeit kívánjuk gyógyítani. Az építkezés része a kormány által meghirdetett nagyszabású, 10 milliárd forintos zsinagóga- és temetőfelújítási program is. Üzenet az ifjú nemzedéknek.

A helyettes államtitkár hangsúlyozta, hogy a vészidőszak embermentői a legnehezebb példát állítják elénk: az igaz értékek vezérelte cselekvés példáját, azt, hogy a legnagyobb gonoszság vagy pusztító közöny közepette is csak a szeretet parancsát követve érdemes élni.

A következő szónok dr. Tóth József polgármester volt. Bevezetőjéből megtudhattuk, miért is jött el: a XIII. kerületnek jelentős a kapcsolata a zsidóság történelmével, nem olyan régen volt a holokauszt kerek évfordulója, egyesek folyamatosan ordas eszméket tartanak napirenden, és azért is, mert a fővárosban az egykori védett házak közül jelenleg is álló 1571 épületből több is a kerületben található. Mint mondta, indokolt szólni e házakról, mert tapasztalata szerint az emberek a nyilas rémuralomról, a gettókról és a holokausztról hallottak, olvastak, de a védett házakról nem rendelkeznek ismeretekkel.

Tóth József így folytatta: A rendelet összesen 2639 házat jelölt ki, ezekben

Tóth József, a XIII. kerület polgármestere és Székelyi József színművész megkoszorúzza az emléktáblát

(MTI Fotó: Kallos Bea)

közel 30 000 lakás volt (a lakások és szobák egyharmadát nem zsidók lakták), de a házak száma a tervezés során folyamatosan csökkent. A végleges listát 1944. június 24-én hozták nyilvánosságra. A városvezetés eredetileg a zsidók kényszerlakhelyét pályaudvarok és más, bombázások esetén veszélyeztetett területek mellett szándékozott kijelölni, de ezt a tervet katonai okok miatt elvetették.

A polgármester a táblaelhelyezés kapcsán szövegezte, hogy ezen a területen a zsidó embermentő akciók – és a védlevelek – voltak a legismertebbek, melyekben, mint olvasható is, svéd, svájci, portugál és vatikáni országok diplomatái vettek részt. Több zsinagóga is működött a kerületben: a Csáky, ma Hegedűs Gyula utcában, az Aréna, ma Dózsa György úton (Raoul Wallenberg közbenjárására itt helyezték el a 701. számú idegengyűjtő századot) és a Visegrádi utcában.

Sokan megkérdézik – mondta Tóth József –, mi értelme van újra és újra felidézni a múltat. Több okunk is van arra, hogy ne hagyjuk feledésbe menni a tragikus és szegyeinteljes eseményeket. A múlt velünk él, gondolkodásunkban, erkölcsünkben és szokásainkban, irányít szab cselekedeteinknek. A nem tudás nem segít, sőt, gátolja a felnövekvő nemzedék önismertését, társadalmi tisztánlátását.

A magyar zsidók 1941 és 45 közötti helyzetéről szólva a kerület első

embere ezt emelte ki: a zsidók Németországban 1941-től, másutt 1942-től kényszerültek a sárga csillag viselésére, s az addig a mézárások, deportálások elől menekülő osztrák, lengyel és szlovák üldözöttek Magyarországon lettek menedéket. Európában is egyedülálló volt országunk történelmének tragikus eseménye, a német deportálási mechanizmus. 55 nap alatt a 437 ezer magyar zsidó 95%-át Auschwitz-Birkenaubába deportálták. Soha nem működtek ilyen intenzitással a gázkamrák, a krematóriumok, amelyeket tavasszal kifejezetten a magyar zsidók érkezésére újítottak fel a náciak.

Megdöbbenő tények, melyekről ma is tudni kell – emelte ki a polgármester –, majd így folytatta: minden eszközt fel kell használni, hogy az emberiség történetében ilyesmi soha ne ismétlődhesse meg. Létezik egy pont, ahol azt mondjuk: nincs tovább! Aki nyilatkozat éltet, nem egyszerűen a szabadság, egyenlőség és testvériség elve ellen tesz, hanem tömeggyilkosok mellett érvel. Akadnak, akik azt gondolják, hogy a véres múlt messze van, pedig nem olyan régen történt mindez. Ma is itt élnek közöttünk – hangsúlyozta Tóth József –, akiknek személyes emlékeik vannak mindarról, ami 1944-ben történt. Míg gyászolnak. Velük: szüleinkkel, nagyszüleinkkel történt mindez. Itt élnek, akik végigszenvedték az ország pusztítását, akik látták a leomló házfalakat, a folyóba dőlő hidakat, az értelmetlen csatákba küldött katonák halálhírére könnyeket ejtő anyákat. Már csak miattuk is mutassuk meg, hogy mi, demokraták, elég erősek vagyunk ahhoz, hogy szembeálljunk a nyilas eszmékkel.

A megemlékezés harmadik szónoka Szabó György, a Mazsók elnöke volt. Beszédéből idézünk: Nagyon jelentős eseményre gyűltünk össze itt, a Hollán Ernő utca legelején, Újlipótváros kapujában. A védett házak rettenettel teli, de egyben reménykedést kifejező emléke a közöttünk lévő életben maradtoknak és egy háttorzongató, gyomor-szorító legenda a második generáció számára kerül ma itt végső megörökítésre. 22 háztömb a város szívében, 22 háztömb, amely napról napra, éjszakáról éjszakára egy csöppnyi reményt jelentett, 22 háztömb, amely egy mákszemnyivel több esélyt jelentett a túlélésre két Duna-parti sortűz között. Ez a 22 emléktábla állítson emléket a szenvedésnek és a reménységnek, az áldozatoknak és a túlélőknek, a bátor diplomatáknak és a felszabadítóknak.

A megemlékezés harmadik szónoka Szabó György, a Mazsók elnöke volt. Beszédéből idézünk: Nagyon jelentős eseményre gyűltünk össze itt, a Hollán Ernő utca legelején, Újlipótváros kapujában. A védett házak rettenettel teli, de egyben reménykedést kifejező emléke a közöttünk lévő életben maradtoknak és egy háttorzongató, gyomor-szorító legenda a második generáció számára kerül ma itt végső megörökítésre. 22 háztömb a város szívében, 22 háztömb, amely napról napra, éjszakáról éjszakára egy csöppnyi reményt jelentett, 22 háztömb, amely egy mákszemnyivel több esélyt jelentett a túlélésre két Duna-parti sortűz között. Ez a 22 emléktábla állítson emléket a szenvedésnek és a reménységnek, az áldozatoknak és a túlélőknek, a bátor diplomatáknak és a felszabadítóknak.

Siófoki sábesz

Az elmúlt hétvégén hetedik alkalommal utaztunk Siófokra. A hagyományos „svézesi weekendet” remek időjárás és nagyon jó hangulat kísérte. A főként a Bethlen téri körzethez kötődő, közel ötvenfős társaság már otthonosan mozgott a Doris Hotelban, több alkalommal is élvezettel sétált át a közeli zsinagógába. Az imádkozásokat és kidusokat Deutsch Róbert főrabbi vezette. Tóramagyarzatokat hallhattunk Markovics Zsolt szegedi főrabbitól és Deutsch Pétertől, a Dózsa körzet fiatal rabbijától is. Pénteken kora délután a vitorlaskikötő épületének falán avattunk Pártos Artúr egykori sportvezető tiszteletére, amiről a városi sajtó is beszámolt.

A sábesz bejövetele előtt a zsinagóga udvarán szép részvétel mellett avattuk fel dr. Domán István főrabbi emléktábláját. Deutsch Róbert és Markovics Zsolt főrabbiak idézték fel egykori mesterük és kollégájuk emlékét és méltatták hosszú munkásságát. A márványtáblára koszorút helyeztünk el a Magyar–Izraeli Baráti Társaság, emlékezve a főrabbi több évtizedes siófoki nyári szolgálatára. Az eseményen részt vett a főrabbi özvegye is. Ő gyűjtötte meg a szombati gyertyákat.

A sikeres sábbáton „csak” a nyitóesemény volt. Július 3-tól augusztus közepéig péntek estéig szeretettel várjuk az érdeklődőket és az imádkozni vágyókat. Cím: Siófok, Széchenyi utca 4.

Farnadi-Jerusalími Márk (Micha) szajfer a felújított tórával, amelyet a Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség Visegrádi utcai imaházában avattak fel.

(MTI Fotó: Kallos Bea)

9177013313500991 15012

VITORLABONTÁS ELŐTT...

Mi nem lehallgatjuk, hanem meghallgatjuk a véleményeket

Beszélgetés a Mazsihisz elnökével aktuális kérdésekről

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) legutóbbi, elnökválasztó közgyűlése előtt mindegyik jelölt, így a győztes, Heisler András is, programot hirdetett. Ő azt mondta, hogy folytatni kívánja a szervezet megújítását, a civil szervezetek erőteljesebb bevonását. Ugyanilyen fontosnak tartotta azoknak a megszólítását is, akik eddig messziről igyekeztek elkerülni a Síp utcát. Az állammal kapcsolatban pedig kritikák együttműködést ígért. Hol tart ez a munka most, miközben számtalan esemény borzolja a hazai közéletet, amelyekben a zsidó közösség még nem szólalt meg, pontosabban nem mindenhol sikerült megszólalnia? Ennek jártunk utána Heisler Andrással.

A Mazsihisz elnökválasztási kampányában egyes vélemények szerint, Ön „csupán” annyit mondott mint 2014-ben a Fidesz, azaz hogy folytatjuk.

Frappánsan hangzik, de nem igaz. Valóban jeleztem, hogy az elindított folyamatokat be kívánjuk fejezni. Egy ekkora szervezet megújítása időt és energiát igényel. Mindennap van mit tenni, a szervezet fejlesztése halad tovább. Mára megnőtt működésünk transzparenciája, és sikerült eljutni oda, hogy meghallgatjuk, nem pedig lehallgatjuk egymás érveit! Ez a szervezet más, mint korábban volt. De megígértém, nem fogok „azelmúlthuszonnévekre” visszamutatni. Előre kell tekinteni! Erős legitimitással rendelkezünk, de a kérdésében rejlő poént is lezárhatom azaz, hogy a folytatás itt is megkapta a kétharmadot.

A hazai közéletet így-úgy befolyásoló eseményekben mintha nem lehetett volna hallani a zsidó szervezetek hangját. Ilyen mondjuk a kormányzat bevándorlásellenes kampánya.

Egy valóban létező problémára keresi Európa és Magyarország is a választ. Meggyőződésem, hogy foglalkozni kell a kérdéssel, de a társadalom minden problémáját nem vehetjük át. A megoldást semmiképpen nem abban a formában látom, ahogy azt a kormányzat kezeli. Eleget csupán a Tórára hivatkozni. Ábrahám ósapánkról azt olvassuk, sátrában fogadta az idegeneket. Ábrahám egyszerű vándorokat látott, nem tudta, hogy a hozzá érkezők a Mindenható hírnökei. Szeretettel fogadta őket. Erre hivatkozik a zsidó hagyomány, amikor az idegenek vendéglátását különösen fontos vallási kötelességnek tartja. De egy másik fejezetben az szerepel, hogy „idegent ne gyötörj és ne zaklass, mert idegenek voltakok Egyiptom országában”. S valóban, őseink, akik munkájukkal, tehetségükkel, két kezükkel járultak hozzá Magyarország sikereihez, egykor idegenek voltak. A napokban egy Tihanyban rendezett egyházközi konferencia zárónyilatkozatában ezért javasolom, hogy kerüljön bele a migráció kérdésével foglalkozó passzus.

Ha már idegenellenesség, akkor azt is lehet látni, hogy a Mazsihisz elnökéknél Ön nemcsak az antiszemitizmusról, hanem a rasszizmusról is beszél.

Bármilyen kisebbség elleni támadás egyben bennünket is érint. A rasszista gondolatok először szóban jelennek meg, s csak idő kérdése, hogy tettek kövessék őket. Tanulva a 20. század szörnyű bünteteiből, nekünk már akkor is meg kell szólalnunk, ha „csupán” verbális kirekesztésről van szó. Ebben partnerként tekintünk a társadalomra, s úgy szeretnénk a kormányzatra is nézni. Ehhez fontos azonban, hogy

ne csak szavakban, hanem tettekben is megnyilvánuljon a mindenkori hatalom.

Említette a 20. századi történelmet, ezzel kapcsolatban is történtek olyan események, melyekben szeretnénk hallani a Mazsihisz véleményét, ilyen a Pázmányon bevezetett holokausztoktatás és a Hóman Bálint rehabilitációja körüli vita.

Bár a Mazsihisz sem az elkészítésben, sem a bejelentésben nem vett részt, teljes mértékben támogatjuk az egyetem törekvéseit. Számomra György Péter e tárgyban megjelent véleménye mértékadó. Magyarországon elmulasztotta a szembenézést a 20. század számos nagy történelmi tragédiájával, így a holokauszttal is. A kritizálók azt hangsúlyozták, ez nem zsidó, hanem magyar ügy. Pontosán ezért van erre a kísérletre szükség! A megjelent szélsőséges vélemények éppen a tantárgy létjogosultságát igazolják...

Az emlékezetpolitikával kapcsolatban nemrégiben nyilatkozta Latorcai Csaba államtitkár, hogy a kormány nem örömmel, de mégis belefolyik az emlékezetpolitika kialakításába.

Jó lenne, ha a kormányzat a társadalmi konszenzus kialakításában szereplőként és nem a mindenkori magyar emlékezetpolitika kizárólagos alakítójaként látnánk önmagát.

Vannak pozitív fejlemények is, csak még nem sikerült az igazi áttörést elérni. Már azért sem, mert minden jó szándék ellenére vannak olyan hírek, mint Hóman Bálint rehabilitációja.

Ami ebben az ügyben történik, az a Mazsihisz számára felfoghatatlan és elfogadhatatlan. Nem akarom a Legfelsőbb Bíróság felmentő ítéletét kritizálni, mert az önálló hatalmi ág döntésének el nem fogadása Magyarország demokráciájának tagadása lenne. Lehetséges, hogy Hóman Bálint kiváló történész volt, de ő volt az egyik azoknak, akik aktívan működtek közre a zsidótörvények megalkotásában, a zsidóság szegregálásában és későbbi kirablásában. A Magyar Tudományos Akadémia elnökével abban egyetérték, hogy nem támogatja Hóman akadémiai rehabilitációját. Azzal már vitatkozom, hogy a rehabilitálására vonatkozó eljárást meg kelljen indítani. Belegondolt valaki abba, hogy akadémiai rehabilitációja milyen helyzetbe hozza azokat a zsidó származású akadémikusokat, akiket annak idején éppen Hóman törvényei nem engedtek továbbtanulni? A székesfehérvári szoborállítás gondolatát pedig elfogadhatatlannak tartjuk, ennek minden fórumon hangot adunk. Folytatjuk a tiltakozást a városnál és a kormánynál is. A miniszterelnöknek levélben jeleztük, hogy a szoborállítás költségeinek 80 százalékát vállaló Igazságügyi Minisztérium de facto kormányberuházással emelte az ügyet.

Folytatják a tiltakozást, ehhez segítségül hívják a nemzetközi szervezeteket is? Már azért, mert a Mazsihisz nemzetközi elismertsége megnőtt az elmúlt bő másfél évben.

A Mazsihisz nemzetközi súlya valóban megnőtt, a nemzetközi szervezetek pedig elképedve tekintenek a fejleményekre. Talán a város vezetése időben ráébred arra, hogy rossz és hazánk káros döntést hozott. A Mazsihisz minden ilyen ügyben fel-emeli a hangját, és a tiltakozásait addig folytatja, amíg el nem éri célját. Persze addig, amíg annak van bármilyen esélye. Felépített emlékművekkel azonban már nem tudunk mit kezdeni.

Sorsok Háza?

A Józsefvárosi projekt még nem jutott el a végleges koncepcióig. Javaslatunkat eljuttattuk a kormány-

hoz. A továbblépés kompetenciája a kormány kezében van, kormányberuházásról van szó. Annyi bizonyos, hogy a jelenlegi menedzsmen nemzetközi elfogadottsága olyan alacsony, hogy az nem képes biztosítani a létrehozandó intézmény nemzetközi reputációját. Egy ekkora beruházásnál pedig szerintem ez nem megengedhető.

Páva utca?

Szomorúan hallok és olvasom a híreket, amelyek a Holokauszt Dokumentációs Központ működéséről szólnak. Konkrétumokat nem tudok, de azt a mindenkori kormány felelősségének tartom, ha egy kormányintézmény nem a korábban meghatározott célok elérése érdekében működik. A HDK-nál ez már egy hosszabb folyamat, kormányokon átívelően a szükségesnél alacsonyabb forrással működtették az intézményt, s szakmai vezetésére sem fordítottak gondot.

Beszélt a zsidó szervezetekről, ezek egyike az EMIH, mely az utóbbi időben nem hallatta a hangját, ám mostanra egy új elképzeléssel állt elő, a Vallási Főtanács ötletével. Mi a Mazsihisz véleménye erről?

Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközséggel igyekeznünk korrekt kapcsolatot ápolni. Ez nem mindig sikerül, talán azért sem, mert sok tekintetben éles versenyhelyzetben vagyunk. A Mazsihisz-választásokat megelőzően több képviselőjük is megszólalt, eléggé egyoldalúan kritizálták működésüket. A Köves Slomó rabbi által felvetett ötletet a Vallási Főtanács létrehozására a Mazsihisz rabbikara fogja véleményezni, a Mazsihisz ezt követően tud érdemi választ adni. De másképpen tekintünk szervezetünk küldetésére is. A Mazsihisz igazi érdekvédelmi szervezetként határozza meg önmagát, és valóban így is működik. A Mazsihisz taghitközségein keresztül gyakorolja a vallást. Az EMIH a vallást hangsúlyozza, s ez markánsan különböző. Nem tartom helyesnek, ha ebben a kérdésben egymásról véleményt mondunk. Mindenki tegye a dolgát lelkiismerete szerint. Azt azonban látni kell, hogy érdekvédelmi tevékenysége kapcsán a Mazsihisz minden, a teljes magyarországi zsidóságot érintő ügyben nem csak taghitközségeit képviseli. Ilyenek az antiszemitizmus elleni fellépések, a kárpótlással kapcsolatos tevékenység, az emlékezetpolitikában a Józsefvárosi projekt, vagy éppen a most aktuális Hóman-szobor kérdése. Örültem volna, ha ebben az EMIH-hel közösen tudunk a közéletben fellépni, de kérésünkre nem reagáltak. A holokausztoktatás fontosságában azonban egyformán gondolkodunk chábád testvéreinkkel, és ez fontos.

Megkezdődött a nagy nyári pihenések időszaka. Így lesz a Mazsihisz és az Ön esetében is?

A szervezet nyáron is dolgozik. Lesz idén is Zsidó Kulturális Fesztivál, ami komoly előkészítést igényel. Voltak problémák a fesztivál szervezése körül, de szerencsére ezek megoldódni látszanak, így Budapest idén is várja majd a zsidó kultúra iránt érdeklődőket. Szervezetfejlesztés előtt állunk, sok a dolog, nem fogunk nyáron sem unatkozni. Ami engem illet, igyekszem úgy szervezni a munkámat, hogy jusson idő a pihenésre, egy kis vitorlázásra, és természetesen rengeteg unokázásra is.

Köszönöm a beszélgetést!

M. Kende Péter

Számítógépes tóraellenőrzés a Nagyfuvarosban

A Nagyfuvaros utcai zsinagógában a sáchrít imádkozáson résztvevőknek nemrég módjuk volt „testközelből” megfigyelni, hogyan is dolgozik a „szóférsztám” (tóra-, tfilin- és mezuzafő), Farnadi-Jerusalími Márk (Micha) okleveles szóférsztám, tóravizsgáló és grafikus, aki „héber betűvetéssel” foglalkozik, amint az névjegyén szerepel. Kézbe foghatták a pergament, a lúdtollat, a speciális tintát és az állati ínból készült „cérnát”, amellyel az écszájjal egybevarrták a tekercset.

A szóférsztám elmondta, hogy modern technikát: hibakereső programot használ, amely az emberi szem számára nehezen felfedezhető apró hibákat is észreveszi, listázza, és jelzi a javítási igényeket.

Most egy ilyen munkát láthattak az érdeklődők. A javítások végeztével az immár ismét kóser tóratekercset péntek este a kábbalát sábbát előtt a hagyományoknak megfelelően ünnepélyes keretek közt helyezték el a frigszekrényben.

fuvarpress

Elismerések a tanév végén

Második alkalommal adták át a „Főváros Zsidó Oktatásáért” díjat a Síp utcai épületben. A díjazottakat Heisler András Mazsihisz-elnök köszöntötte, aki rövid beszédében hangsúlyozta az óvodások, iskolások nevelésének jelentőségét. „A pedagógus minta, akire figyelni kell, aki ha kell, segít, buzdít, azaz felelősségteljes felnőtt nevelitványait.” Az elvárás-

soknak az ez évi díjazottak mindenképpen megfelelnek.

A 2015. év díjazottjai

Benjámin Óvoda: Böcczen Zsuzsa óvodapedagógus és Hájós Anna óvodai dajka. Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola: Mártha Zsolt középiskolai tanár.

További munkájukhoz sok sikert, jó eredményeket kívánunk.

Magyar kántor az európai kántorművészet trónján!

Eli Jaffe és Nógrádi Gergely

Az észak-angliai Leedsben tartotta az Európai Kántorszövetség (ECA) idei konferenciáját, melynek záróeseményére, a világsztárok felléptével megtartott gálakoncertre két magyarországi zsidó kántor is meghívást kapott. Zucker Immanuel, az ORZSE zsinagógájának kántora az első rész derekán lépett fel a Jeruzsálemi Nagy zsinagóga zeneigazgatója, Eli Jaffe zongorakíséretével, és Israel Stern Aszkinu szüdooszo című szerzeményével hangos sikert aratott. A Frankel-zsinagóga kántora, Nógrádi Gergely zárta a koncert első felét Ellstein Mazeljével, s túlzás nélkül kijelenthető, hogy a Leedsi Nagy zsinagóga közönsége „szétverte érte a házat”. A szünetben a nézők azzal voltak elfoglalva, hogy egyenként megszörítva a kántor kezét, elragadtatásukról biztosítsák Nógrádit. Az eseményről tudósító helyi újságíró pedig nemes egyszerűséggel csak annyit fűzött a sikerhez: „Az európai kántorművészet trónján jelenleg egy magyar kántor ül.”

– A leeds-i koncert előtti napokban a Budapesti Fesztiválzenekarral léphettem föl három fantasztikus koncerten – mondta lapunknak Nógrádi. – Ezek a sikeres események mind azt mutatják, hogy jó úton járunk magyarországi kollégáimmal: amit teszünk, azt nem pusztán színvonalasnak tartják, de el is jut az emberek szívéhez. Több külföldi meghívást is kaptam az angliai fellépés nyomán, de minden esetben ragaszkodom hozzá, hogy velem együtt hazai kollégáim is megmutatkozhassanak a nagyvilágban.

K. L.

Körzeti kitekintő Újpest

Böháalotchá szombatján felemelő esemény színhelye volt a zsinagóga. Tóth Andrea kislánya, Lux Otília a Mázl bát Mirjám nevet kapta. A mázl szó szerencsét jelent. A sábbati haftarában olvastunk Zechárjá proféta látomásáról, melyben a színarany menóra mellett két olajfa áll, amelyek párhuzamosan és közvetlenül táplálják a hétágú lámpást. Ezzel a szimbólummal közvetítjük a proféta üzenetét, és kérjük az Örökkévaló áldását az ünnepelet kislányra, hogy a menóra fénye világítsa be életútját a Szentírás bölcsességének üzenetével: „nem hadsereggel és nem erővel, hanem az én szellememmel, így szól az Örökkévaló, a seregek Ura” (Zechárja 4/6).

Az édesanya gazdag kidussal vendégelte meg a közösség tagjait.

Köszönet egy koncertért

Dr. Deutsch Zsuzsanna, a Szeretkórház orvos igazgatója, a Mazsihisz Szeretkórházért Közhatalmú Alapítvány elnöke a kórház támogatásáért szervezett koncertet követően levélben mondott köszönetet a Hegedűs Gyula utcai körzetnek (elnök: Mincz László) és a Liszt Ferenc Kamarazenakarnak (művészeti vezető: Rolla János) áldozatos szervezőmunkájukért, illetve közreműködésükért. „Biztosíthatom Önöket, hogy az alapítvány számlájára befolyt összeget az intézetünkben ápolott betegek ellátásának jobbítására használjuk fel.”

VALLÁSI ROVAT

A három gyász hét – konstruktív szomorúság

Rövidesen kezdődik a három gyász hét, a zsidó évkör azon időszak, amikor 3000 éves történelmünk legnagyobb hatású nemzeti traumáját, a Szentély pusztulását (churbán) gyászoljuk. Az időszak támuz 17-étől áv 9-éig tart, ami idén július 4.–25. Csökkentjük az örömet, nem jelenünk meg zenés vigasságokon, nem borotválkozunk, sőt, az utolsó 9 nap-

raktív lehet a gyászos siránkozásban?

Ha meg akarjuk érteni a szomorúság jelentőségét, akkor kezdjük az öröm megértésével. Miért is fontos örülni? „Ki a boldog? Aki örül a részének” (Ávot 4:1), vagyis annak az „osztályrésznek”, ami neki jutott. Úgy is mondhatjuk: elégedett. Ha valakiből ez az alapvető tulajdonság hiányzik, akkor azzal saját evilági életét teszi pokollá. Hiába történik vele bármilyen pozitív dolog, csak a hiányzó dolgokat képes érzékelni.

lélni a világot. Talán mondanom sem kell, hogy az ilyen embernek nemcsak saját magával rendezettebb a viszonya, hanem másokkal (hiszen ki szeret egy állandóan panaszkodó figura környezetében létezni?) és Istennel is, akihez az alapvető viszonyunkat meghatározza az állandóan érzett hála.

Ha ennek az éremnek a másik oldalát megnézzük, megérthetjük a szomorúság, a gyász fontosságát: ez felel meg a teljességnek és az igazságnak. A teljességre való törekvés adja nekünk az erőt, hogy állandóan haladjunk. Ez lehetetlen, ha nem vagyunk tisztában azzal, hogy mi hiányzik. Ez pedig az igazság jelentése: szembenézünk az igazsággal, még akkor is, ha az nem kellemes. Ebből is az látszik, hogy mi, zsidók, nem tudunk általános igazságokban gondolkodni, hiszen mindenféle magatartásnak megvan a maga fontossága: a szomorúságnak ugyanúgy, ahogyan a boldogságnak. Attól válnak tökéletesebbé, ha ezeket a megfelelő időben, a megfelelő helyen alkalmazzuk. Ebben eltérünk a mai civilizációban sokszor hallható efféle üzenetektől: Gondolkoj pozitívan! Mosolyogj! Fel a fejjel! A lényeg a szórakozás! Mi nem szeretjük a szélsőségeket. Ha kell, néha örülünk, de néha szomorkodunk is.

Amikor az Örökkévaló úgy döntött, hogy egy népnek fogja ajándékozni törvényét és parancsolatait, szerintem az volt az egyik motivációja, hogy a közösség felerősíti az érzelmi hatásokat. Azért nem egyének kapták a Tórát, hanem egy nép, hogy ha ez a nép egyszerre mozdul, az sokkal nagyobb energiát és potenciált hordoz magában. Ez van a háttérben annak, hogy az örömmünnepeinken mindenki egyszerre örüljön, a gyászdíszokban pedig egyszerre gyászoljunk. Ez az az energia, amit az elkövetkező hetek magukban rejtnek: a közös gyász, a hiányérzet kialakítását. A gyászénekek (kinot) gondolatvilága segít ráhangolódni arra, hogy milyen is volt, amikor Isten köztünk volt, csak el kellett menni a Templomába, Jeruzsálemba, és kitapinthatóan lehetett érezni a jelenlétét. Ha ezt az érzést sikerült elkapni, megvan a cél egy évre előre: tegyünk jó cselekedeteinkkel, viselkedésünkkel azért, hogy mielőbb újra érdemesülhessünk erre az idilli állapothoz!

Zsolt Várnagy Binjomin Zeév
binjomin.hu

ban még csak meleg vizes fürdőt sem veszünk (ami egyébként ezekben a forró nyári hónapokban nem feltétlenül tűnik annyira gyászos szokásnak). Talán az egyik legkülönlegesebb rendelkezés, hogy még azt az örömet is megvonjuk magunktól ilyenkor, amit a frissen mosott ruha felvételének élménye jelent. Ezért mielőtt elkezdődik a 9 nap, amikor az új hónap beköszöntével súlyosbodik a gyász (idén július 16-án este), néhány percig hordjuk a frissen mosott fehérneműnket és más olyan ruhadarabjainkat, amiket közvetlenül a testünkön viselünk, hogy amikor felvesszük, már ne számítson patyolat-tisztának. (Praktikusan erre a célra egyszerre több réteget is viselhetünk addig az 5 percig.)

Számos kérdés felmerülhet ezzel kapcsolatban. Talán a legalapvetőbb az, hogyan viszonyuljunk egy kétezer évvel ezelőtt lerombolt Templom pusztulásához, illetve mi konst-

Igen, milliomos vagyok, és van egy gyönyörű villám, egy szép és boldog családom, barátaim és a tengerparton jachtom, de mi az, hogy nincsen már jegy a ma esti díszelőadásra a páholyba? Ennek a hozzáállásnak talán a legkikristályosodottabb példáját a Bibliában Hámánnál találhatjuk meg, aki egyetlen jól irányzott mondatral tökéletesen összefoglalja ennek az életfilozófiának a lényegét, miután hosszasan sorolta, hogy mennyi mindene van (legalább anynyi, mint a fent említett milliomosnak): „De mindez nem ér nekem semmit, amíg a zsidó Mordecháj látom ülni a király kapujában.” (Eszter 5:13) Vagyis: az életben egy pont rossz, minden más jó, de nem érdekel, mert én a rosszra fókuszálok. Mindaddig, amíg csak egy kicsi hiány van, addig azt nem vagyok képes jónak nevezni.

Ez a boldogságban rejlő pozitív energia: kiegyensúlyozottan szem-

KÖNYVAJÁNLÓ

Sok minden egyvalamiről...

Szunyogh Szabolcsnak a Noran kiadó gondozásában megjelent új könyve nagy feladatot vállal, sokaknak szól. Címe, Jákob csillaga, a Bibliát idézi, alcíme is jelzi tárgya sokrétűségét: „Zsidóság: vallás, hagyomány, kultúra”. Vérbeli pedagógusként elsősorban az ifjúságot szeretné megismertetni a zsidósággal, de minden korosztály tanulhat belőle, az is, aki semmit nem tud a témáról, és az is, aki már foglalkozott vele.

Kérdéssel kezd: Mi a judaizmus? Válasza a különféle zsidó vallási csoportokról ad képet. Következő fejezetei életviteli szabályok sorával, a liturgia évezredek alatt kialakult rendjével ismerteti meg az olvasót, gyakorlatiasan, közérthető stílusban. Szent könyvekről írva, kiemeli a bennük megjelenő erkölcsi szempontokat, izgalmasan mutatva be keletkezésük történetét, beleértve a kabbalát is. Tisztázza a zsidó „egyház” nem szabályozott, de mégis valós szervezetét, majd rövid áttekintést kapunk az egyetemes és magyar zsidó történelemről. Ez a rész ilyen nagy múltú embercsoportnál különösen értékes. Egyes fogalmak, kifejezések nem korhűek, pl. annak idején nem Mazsihisz, hanem MIOK (Magyar Izraeliták Országos Képviselő) volt a hitközségek csúciszerve.

Szomorú kötelesség a vészidőszak részletesebb tárgyalása, ő is hiányolja a felelősség megvállását. Objektíven kritikával illeti a népbírói pereket a bennük érvényesülő politikai céltudatosság miatt. Nem feledkezik meg a háború utáni antiszemita jelenségekről sem, beleértve a szovjet „anticionista” kampányokat. Némi felüldülést nyújt egy útikönyvszerű fejezet a hazai zsidó emlékhelyekről, amely különösen értékes iskolai kirándulásokat szervezők számára. Felhívja a figyelmet ismert, de nem köztudott dolgokra, pl. hogy miért olyan sok az átjáróház a zsidónegyedekben. Természetesen előkelő helyet kap a történelemben páratlan módon két évezred után újjászületett zsidó állam, említve gazdag magyar vonatkozásait is. Teljes fejezetet szentel antiszemita állításoknak, beleértve a még mindig felbukkanó vérvád-mesét. (A tisztázási ügyet részletesen elemzi, kár, hogy az évszám itt sem egyezik!) Ez a rész a zsidó apologetikus irodalom legjobb hagyományait követi. Több tucat zsidó történelmi személyiség összegyűjtött életrajza adja meg mondanivalója hátterét, bibliai alakok mellett Szerb Antal és Radnóti képviselik a zsidó értékeket. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a jól megfogalmazott, helyes nézőpontú és tömör összefoglalások évszámait sajnálatos módon gyakran hibásak. Pozitíven értékeli a rendszerváltás után kibontakozó zsidó fejlődést, nem feledkezik meg az izraeli beruházások hatásáról sem.

A következő fejezet a zsidóság fennmaradásának „titkát” kutatja, s ebben némi történelmi igazságszolgáltatást lát. Ennek jele a nők jobb helyzete a zsidó közösségekben, helyet kap a zsidó vallásjog és a teljesítmény tisztelete, de ide kerül a zsidó humor is.

Mint láthatjuk, Szunyogh Szabolcs könyve széles területet ölel fel, valóságos tárháza a zsidósággal kapcsolatos ismereteknek, monográfiája, sőt enciklopédiája ezeknek. Mindamelllett jó stílusban írt érdekes olvasmány, anekdoták, eseményekre való utalások teszik kellemessé lapozgatását. A további kutatást megkönnyíti, hogy minden fejezet után közli az adott területtel foglalkozó ajánlott olvasmányok tárgy szerint csoportosított listáját, melyek terjedelme és összeállítása a szerző felkészültségét és alaposságát dicséri. Haladva a korról, a címe nagy része internetes link. Sok illusztráció varázsolja külsőleg is széppé a könyvet, alkalmassá téve az iskolai felhasználásra is.

Jákob csillaga fényesen ragyog Szunyogh Szabolcs könyvében. Mindenki-nek ajánljuk elolvasását!

Róbert Péter

A szombattartó egyesület történetéből

„Ha nincs liszt...” (1. rész)

A modern társadalom számos területen különválasztotta a vallás normáit és modelljeit a társadalmi élet – főként a gazdaság – racionalizált elvárásaitól és normáitól. Jákob Katz társadalomtörténeti munkáiból tudhatjuk, hogy a 18. század végi és a 19. századi rabbinikus irodalom sajátos új jelenségei voltak a premodern vallási és a modern gazdasági elvek konfliktusait részben feloldó kivételek, heterek.

Írásom ennek a kérdéskörnek a két világháború közötti sajátos érdekvédelmi formáiról szól. A 'Somré Sábosz' szombattartó egyesület sajtóvitái válaszreakciók a Horthy-korszak szombati hetivásáira és a bérkifizetés napjának kérdésére, valamint a vasárnapi teljes munkaszünet problémájára.

Zygmunt Bauman nyomán fontos leszögezni, hogy a kapitalizmus és a késő modern fogyasztói társadalom gyökeresen más elvek mentén szerveződik, így eltérő jelenségként kezelendők. Amíg a kapitalizmus világképét a munka etikája határozza meg, addig a mai fogyasztói kultúrát a fogyasztás esztétikája. A 'Somré Sábosz' az előbbi, a munka etikája felől ragadta meg a vallási előírásokkal ütköző

modern állami törvénykezés kérdését. A szombati hetivásárokban és a kereskedelmet érintő korlátozásokban a vallás törvényeit megtartó zsidók munkavégzésének és szerény egzisztenciájának veszélyeztetőit látta.

A 'Somré Sábosz' a két világháború között megerősödött vallási reneszánsz gondolatába illeszkedett. A „chizük hadosz” (chizuk hadat), azaz 'a vallás megerősítése', 'a vallás támasza' mozgalomként való megjelenése a 19. második felében a Monarchia keretében Galícia felől érkező kelet-európai hatások tekintendők. A Magyarországon működő 'Machzike Hadosz' egyesületek az első világháborúval megszűntek, újjáélesztésük és országos szervezetté alakításuk igénye az 1920-as évek Magyarországnak Bethleni konszolidációjával jelent meg ismét. A regionális egyletek feladatkörébe tartozott többek között a szombattartás előmozdítása, a tagoknak vallási életükben való kölcsönös támogatása is. Belőle nőtt ki az Orthodox Szombattartók Országos Szövetsége, amely aktívan együttműködött a Talmud-iskolákat segélyező 'Országos Tomché Jesivosz'-szal.

Ütköző törekvések, eltérő elvek

A 'Somré Sábosz' által kiadott Szombat-almanach egyik írása szerint a „zsidó kereskedők és iparosok egy része azzal indokolja a szombaton való üzletnyitást, hogy szombat a hét legforgalmasabb napja, mert akkor kapja a munkás a hetibéréit, amelyet el is költ aznap, fel kell tehát használni az alkalmat. Evvel az ürüggyel szemben hiába hozzuk fel azt, hogy hiszen sok olyan zsidó testvérünk van, ki üzletét szombaton zárva tartja, nem használ. (...) Ne legyen vásár szombaton, ne legyen bérkifizetés szombaton, s akkor könnyebben lehet a sabboszt megtartani!”(1) Spitzer Jakab véleménye folyamatosan visszaköszött az ortodox sajtó cikkeiben is.

A kérdés előzményei a Monarchia idejére nyúltak vissza. A Baross Gábor által életbe léptetett 1891. évi XIII. tc. az ipari munka vasárnapi szüneteltetéséről a szabályozást rendeleti útra hagyta. A 14.837/1892. számú miniszteri rendelet a kereskedelmi alkalmazottak vasárnapi pihenésére és szórakozására a délutáni és esti órákat jelölte ki, ennek értelmében a boltok 12 óráig voltak nyitva. 1903-ban Láng Lajos kereskedelemügyi miniszter 28.559/903. számú rendeletével a vasárnapi nyitva tartást délelőtt 10 órára csökkentette.(2) A szombati hetivásárok kérdése szintén ortodox zsidó eg-

zisztenciális problémaként merült fel a sajtó-diskurzusokban: „eminens fontosságú, hogy az ortodox, szombattartó zsidó ember ekszisztenciáját ne nehezítse meg a szombaton tartott hetivásár. A kis-zsidó ekszisztenciának szárai nem képesek zöld ágra vergődni amiatt, mert a rájuk nézve legfontosabb alkalomkor el vannak zárva a kereskedelmi lehetőségtől”.(3)

Az ortodox zsidó érdekvédelem ezekre a problémákra egyrészt a törvényi, hatalmi realitások keretei között, másrészt a vallási intézményi infrastruktúra mentén fogalmazta meg válaszait.

A tanulmány következő részében megismerhetjük, hogy milyen gyakorlati jogi és misztikus keretek között kezelte az ortodoxia a megélhetést érintő problémát.

(1) Spitzer Jakab: Hétfői bérkifizetés és szombattartás. In: Sábosz Szombat-almanach az 5688. évre (1927/28) Budapest: Somré Sábosz Bizottság kiadása, 1927. p. 9.

(2) Korein Dezső: Harc a szombat érdekében. In: Szombat-almanach az 5688. évre... p. 138.

(3) Országos mozgalom a szombati hetivásárok ellen, Zsidó Újság 1927. ápr. 15./ 3.

Glässer Norbert
MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató
Csoport 03 217)

Hazai és határon túli testvérhitközségek konferenciája Debrecenben

A magyarországi és a határon túli testvérhitközségek és zsidó szervezetek XVI. háromnapos nemzetközi konferenciáján házigazdaként *Pál-szabó-Jurovits Júlia* üdvözölte a közel 160 vendéget, köztük a társegyházak képviselőit: *Bosák Nándor* és *dr. Fekete Károly* püspököket, *dr. Kruppa Tamás* debreceni területi helynököt, *Nemes Akos* és *Jenei Zoltán* lelkeseket, valamint *Komolay Szabolcs* debreceni alpolgármestert, *Heisler András* Mazsihisz-elnököt, *Szabó Györgyöt*, a Mazsók elnökét, *Ács Tamás* BZSH-elnököt, *Kósa Lajos* országgyűlési képviselőt, *Deutsch Gábort*, az ORZSE Szentírás- és Talmudtudományi Tanszékének oktatóját.

A műsorvezető a továbbiakban köszöntötte a vidéki és a határon túli hitközségek elnökeit, előljáróit, a szervezetek-alapítványok első embereit.

Ezután két levél hangzott el, melyekben *Roth Tibor* (Brassó) és *Bartha Elek* (a Debreceni Egyetem rektorhelyettese) kívánt eredményes tanácskozást.

Az első szónok *Komolay Szabolcs* alpolgármester volt. Beszédében kiemelte: olyan találkozó ez, ami méltán szimbolizálja Debrecen városának a hit és a vallások iránti tiszteletét.

Horovitz Tamás, a DZSH elnöke a tervek végrehajtásáról szólva elmondta, hogy a székházban lift épült, és zarándokhelyeket alakítottak ki. Jelentős épületenergetikai fejlesztés is történt nyílászárócserevel, fűtéskorszerűsítéssel.

A jelenkor problémáival kapcsolatosan az elnök hangsúlyozta: határozottan és következetesen fel kell lépünk, hogy csírájában fojthassuk el az ordas eszmék terjedését. A debreceni hitközség vezetőjeként *Horovitz* az elmúlt évben feljelentést tett egy jobbikos önkormányzati képviselő ellen a doni katasztrófa 70. évfordulóján elhangzott kijelentése miatt. Idén ítélet született, a bíróság egyértelműen kimondta bűnösségét. Magyarországon még nem volt példa arra, hogy holokauszttagadásért közszereplőt ítélték volna el.

Kósa Lajos képviselő elmondta, hogy a parlamenti viták, a közbeszéd során túl nagy hangsúlyt kap, hogy a vérszörnyű zsidóság tragédiája. Ezt nem szabad elfogadni, hiszen a holokauszt magyar nemzeti tragédia is.

Bosák Nándor püspök kijelentette: a bűn nem egyszeri esemény, sem az egyes ember életében, sem a történelemben. Annak mindig előzményei vannak, és sohasem múlik el nyomtalanul.

Dr. Fekete Károly református püspök az egy évvel korábbi, meghatározó bécsi, majd mauthauseni, guseni zarándoklatukat, érzéseit, benyomásait, a levont következtetéseket osztotta meg a hallgatósággal.

Dr. Kruppa Tamás görög katolikus püspöki helynök kifejtette: bár csak valóban igazuk lenne azoknak, akik tagadják, hogy megtörténhetett, mert akkor úgy ébredhetnének egy hajnalon, hogy csak egy felfoghatatlan borzalom, egy kollektív rémálom volt, ami történt, és azon a napon ünnepelni jöhetnének össze a reményteljes jelent és az ígéretes jövőt, nem pedig gyászolni a felfoghatatlan múltat, ami után örökre emésztő és megválaszolatlan kérdés marad bennünk, hogy van-e, lehet-e élet a holokauszt után.

Nemes Akos, a Hit Gyülekezete lelkesze hiszi, hogy a modern Izrael államának létrejötte és fejlődése sem a véletlen műve, hanem Isten következetes, hűségének munkája.

Szabó György szerint Magyarországon példaértékű s követendő az a megújulás, ami Debrecenben (a kormány és a város segítségével is) tapasztalható. A Mazsók elnöke hangsúlyozta, hogy zsidóság volt a holokauszt előtt, alatt és után is, s több mint ötezer éve nemcsak a ke-

serőség, a sajnálkozás és a megemlékezés, hanem az összefogás, egymás segítése és a szilárd jövőképek kialakítása is fontos számunkra.

Nagy érdeklődés mellett és telt házzal zajlott a „Holokausztól a rendszerváltásig, túlélési stratégiák” elnevezésű interaktív kerekasztal-beszélgetés. *Horovitz Tamás* elnök felelevenítette a nehézségekkel teli éveket, a vallás szabad gyakorlásának gyakorta gátat szabó körülményeket, majd elsőként ő mesélt ezzel kapcsolatos tapasztalatairól.

Feuermann László elnökhelyettes a nagyünnep hiteleti gondjait taglalta.

Paszternák Antal, a komárnói hitközség elnöke igényes áttekintést adott a térség zsidó vonatkozású

sok zsidó tárgyú – borították. Alkotójuk *Gasztonyi Kálmán* kortárs debreceni festő. A tárlatot *Ács Tamás* BZSH-elnök nyitotta meg, egyúttal rövid ismertetést adva a művész életéről, szakmai pályafutásáról.

Az 1992-től kiállító *Gasztonyinak* több mint 100 műve került már különböző európai országokba, aukciós házakba. E kiállítás címe – „Idegen, de bentlakó vagyok közöttetek” (MI 23/4 fejezet) – pontosan kifejezi a művésznek a zsidósághoz való viszonyulását.

A program a *Heller Zsolt* folkesztéta vezette, immár hetedik alkalommal megrendezett Művészpáhollal folytatódott, melyben közreműködött *Basak Dilara Özdemir* zongoraművész, partnere *Dénesi*

lis tevékenységükről, a heti két hébertanfolyamról, a havonkénti klubrendezvényekről, a könyvtárfejlesztésről. Hallottunk saját kiadású, hitéletet segítő és egyéb kétnyelvű kötetekről, például arról, amelyik *Schnitzer Armin* főrabbi emlékére készült, valamint sok éve népszerű *havlajukról*.

Tanári konferenciát is szerveztek, és rövidesen kétnyelvű online oktatási program indul. Az olyan nehézségek sem maradtak rejtve, mint a tagság aktivizálása és a fenntartási gondok.

Szombaton az első program *Róbert Péter* (ORZSE) A reménység évei című könyvének bemutatója volt. Az 1945–47 közötti cionista sajtótörténet a Bethlen Téri Füzetek újabb állomása.

Turai János, a váci hitközség elnöke a Holokauszt-év tapasztalatairól számolt be. Elsőként bemutatta a zsinagógát és közösségüket: 35–40 fős taglétszámmal rendelkeznek, könyvek, kiadványok (gettólakók névsora, turisztika stb.) növelik népszerűségüket. Iskolákkal, könyvtárakkal, tudásközpontokkal és múzeumokkal működnek együtt.

A 2014-es évről szólva beszélt arról, hogy a kezdetektől segítette az Emlékbizottság tevékenységét, elsősorban a határon túl, a Kárpát-medencében található, pusztulófélben lévő temetők, emlékhelyek, romos zsinagógák és nemzeti szempontból kiemelkedően fontos híres magyar zsidó személyiségek nyughelyének felkutatása tekintetében.

Végül kijelentette: az emlékvélmény méltó befejezésével nem érnek véget rendezvényeik.

Décsai Nicolae (Szatmárnémeti) áttekintést adott a két világháború közötti időszak zsidóságának a város életében betöltött szerepéről.

A haláltáborokból megmenekültek újrakezdése egybeek mellett vegyes házasságokat is jelentett. A Demokrata Zsidó Népszövetség létrehozása elősegítette a Zsidó Kórház kibővülését a Deportáltak Otthonával. 1945-ben megtartották az első mártírmemlékezést, majd újjászervezték a Chevra Kadisát. Sokat tettek a temetők helyrehozataláért. A két zsinagóga (a Status Quo hamarosan

li hitközségek tagjainak, hogy szükség esetén rendelkezésükre bocsátja az emeletráépítéskor kialakított zarándokszállásokat.

A tanácskozást követően a konferencia résztvevői a Déry Múzeumba látogattak, ahol a Munkácsy-trilógiát is megtekinthették.

Vasárnap délelőtt a hölgyeké volt a főszerep. *Bát micva* a Kárpát-medencében címmel a Rachel Nőegylet elnöke, *Hidasi Kati* tartott interaktív előadást, melyet *dr. Grósz Zsuzsa* elnök vezetett be. A kissé formabontó beszélgetés során *Kati* a hat és fél éves *Koltai Hannának* tett fel kérdéseket. A kislány ortodox család gyermeke, és talán egyelőre még a játék fontosabb számára, mégis megfelelően intelligens válaszokat hallhattunk közösségről, tanulásról, társas életről, hobbiáról, szombatira készülődésről.

Fröhlich Erika a gyermek tanítási-nevelési témára reflektált.

A kóser háztartás vezetésének fővárosi és vidéki nehézségei is felmerültek, a téma megmozgatta a határon túli hitközségek asszonyait. *Lázár György*, a konferencia Debrecenből elszármazott, ma Kaliforniában élő tagja természetesen fantasztikus lehetőségekről számolt be: nem a vásárlással van gond, hanem a különböző hechserek kiválasztásával.

Grósz Zsuzsa a 60-as évekbeli kisvárdai vágásról beszélt, megemlítve a debreceni – és főként a fővárosból történő – könnyebb beszerezhetőséget.

Rosenzweig Judit (Nagyvárad) a nevelés és tanítás, a szülői-családi példa prioritását elemezte, *Deutsch Gábor* felesége *Kárpátalja* és Magyarország tekintetében tartott összehasonlítást. *Deutsch Gábor* (ORZSE) városbéli gyökereiről szólt, a jiddiskájt tanításáról, annak befogadásáról.

Horovitz Tamás elnök a debreceni zsidóságnak a kóser beszerzés szempontjából is jó helyzetéről beszélt. Megoldandó feladatnak ítélte a vágás helybeni lebonyolítását, egy kóser üzlet nyitását, jelezve, erre nem csak a város zsidóságának lenne igénye.

A háromnapos rendezvényen felszólalt *Heisler András*, a Mazsihisz

Heisler András Kósa Lajossal beszélget

(Kinneret fotó)

múltjáról, arról, hogy nem mindenhol volt tabutéma a vallásyagorlás. Elmondta, hogy két fiatalember, *Paszternák András* és *Paszternák Tamás*, olyan komoly szervezői-aktivációs munkát végzett a közösség érdekében, hogy annak a mára is kiható, pozitív változás lett az eredménye.

Paszternák Zsuzsa falun megélt gyermekkoráról s a hagyományokról szólt, megjegyezve: a 70-es évekre jellemzően lakóhelyükön nem házasodhattak össze, a szertartást a budapesti rabbiképzőben tartották, „nehogy Komárnóban megtudják”.

Ács Tamás BZSH-elnök mint a háború után született nemzedék tagja saját zsidóságának megéléséről árult el részleteket, megemlítve egy kiskamaszként elszenvedett atrocitást, 80-as évekbeli házasságkötését, majd egy korábbi hivatali beosztásával járó tárgyalássorozat, mely a Páva utcai, akkor romos ingatlan hasznosítását célozta meg.

Turai János, a váci hitközség elnöke erdélyi születésű holokauszt-túlélőként vallásos felmenőit, Magyarországra meneküléseiket idézte fel, s a katolikus zárdát, amely menekedéket nyújtott számukra a vésterhes időben.

1967-ben „belecsöppent” az izraeli hatnapos háborúba, ahol kivette részét a harcokból, helytállásáért magas rangú kitüntetésben részesült.

Szegő Ágnes (ORZSE) a nagy múltú tiszafüredi zsidó közösséget mutatta be. Szólt a térségből elhurcolt zsidókról, a nagyon kevés visszatérőről, a hajdani zsinagóga eladásáról. *Ágnes* átfogó ismertetést adott a Menóra Alapítvány munkájáról is, megemlítve a temetőrendezést, a Kulturális Napokat és a nagyon praktikus kétnyelvű internetes keresési lehetőséget.

Décsai Nicolae szatmárnémeti elnök az 1941-ben kezdődött romániai deportálásról (Moldova, Transznisztria), a hosszú gyaloglásról, 1500 ember összezsúfolásáról beszélt. Édesanyja ott hozta világra, konyhai hulladékkal táplálták, asztalos édesapja, aki utasításra koporsókat ácsolt össze, az egyikben altatta pici gyermekét.

Kultúrprogram... Az első emeleti díszterem patinás falait kisebb-nagyobb formátumú képek – köztük

Csaba hegedűn, *Láng Eszter* és *Potyók Tamás* debreceni kortárs képzőművészek, valamint *Szénási Miklós* író-költő.

Potyók Tamás Czöbel Béla, *Láng Eszter* pedig *Iványi-Grünwald Béla* és *Magén István* alkotásairól adott vetített képes ismertetést és magyarázatot a szemléletmódok tükrében. A Jellemző volt-e kirekesztés? téma kapcsán *Láng Eszter* urbánus-népies gondolatokat fogalmazott meg, s elmondta azt is, hogy a megyeszékhelyek, a főváros általában a művészvilág megszokott alkotóműhelye volt.

Szénási Miklós a tanári ízlésformálásról, a helyes megközelítésről beszélt, *Karinthy* és *Kosztolányi* munkásságát, egy-egy műve értelmezését hozva fel illusztrációként.

Basak Dilara Özdemir a zsidó zene – magyar zene kérdéskörben kifejtette, hogy a kultúra, a zene nem eltávolított, hanem jó esetben összekötő hatása, szerepe van. Ez sokkal általánosabb, mint bárki is gondolná.

Ismét komolyabbra fordult a konferencia-ülésszak tárgysorozata. *Goldmann Tamás*, a pécsi hitközség elnöke következett, aki az Érvék a zsidó fenntartású vidéki szociális otthonok mellett címet adta vetített képes előadásának. Véleménye szerint különösen ellátásigényesek lesznek a soá után született első generációk tagjai, hiszen nem rendelkeznek széles családi bázissal, mely segíthetné mindennapjaikat, azzal a biztosabb anyagi háttérrel, melyet szüleik a kárpótlással megkaphattak.

Kovács Róbert, a szabadkai hitközség elnöke az ún. „nyitott ajtók” rendezvényeket ismertette, melyek célja a hitközség életét, helyiségeit megmutatni, beavatni a várost és lakosságát a zsidóság helyi, szabadkai megnyilvánulásába.

A továbbiakban háromnyelvű honlapjukról beszélt, valamint letölthető havi tervekről, folyamatos fejleszthető blogokról, prezentációkról, virtuális sétákról s a temetők áttekinthetőségéről.

Paszternák Tamás (Komárom) egy 2014-ben készült bemutatkozó filmbe indította prezentációját, melyből tájékozódhattunk Szlovákia legkisebb élő hitközségének eredményeiről: többek között a megújult Menházról és környezetéről, szociá-

Egyházi és világi méltóságok az első sorban

(Kinneret fotó)

meg is szűnt) használhatóvá tételére később került sor.

Az előadásokat a Közép- és Kelet-Európai Zsidó Hitközségek és Szervezetek Szövetségének ülészsaka követte.

Horovitz Tamás a kisebb hitközségek, közösségek – megnyugtató megoldást nem nyert – hiteleti gondjairól beszélt. Beolvadás? Megerősítésük? Sajnálatos az a tény – mondta –, hogy (nem hitközségi hibaként) sok helyen a közösségi imádkozásra sincs lehetőség.

Az elnök a Szövetség alakulásakor megfogalmazott célok kapcsán eredményekről számolt be. Szó esett a nagyváradi-szatmárnémeti együttműködésről, közös pályázatokról, az oktatás és nevelés kérdéséről, a két felújított zsinagógával már megoldódott vallási életről.

Horovitz Tamás, kiegészítve az elnök asszony, *dr. Grósz Zsuzsa* gondolatait, felajánlotta a határon tú-

elnöke is. Beszédét előző számunkban közöltük.

A programot a Nőcsoport örökös tagja, korábbi elnöke, *prof. dr. Gergely Judith* zárta.

A péntektől vasárnap délig tartó eseménysorozattól a hitközség elnöke búcsúzott. Elmondta, amit mindannyiszor hangsúlyozta: egymás jobb megismerése, meghallgatása adhat teret lehetőségek felkutatásának, megvalósításának. A tavalyi és idei téma komoly és kimeríthetetlen. A múlt megismerése teszi képessé az embert a jövő kutatására.

A valóban nagy figyelemmel összeállított és előreláthatóan ismét hasznos konferencia ezzel hivatalosan véget ért. Megint a civisvárosra figyelt a közvélemény. Szeretnék köszönetet mondani a szervező-rendező házigazdáknak, a sajtó munkáját megkönnyítőknak, a konyha személyzetnek, a technikát biztosítóknak.

gáljuli

IZRAELI SZÍNES

Tréfli a hadseregben

Megbüntettek egy izraeli katonát a felettesei, mert disznóhúsos szendvicset evett, miközben a hadsereg egyenruháját viselte. Ezzel megsértette a katonaság kóser ételekre vonatkozó szabályát – közölte az izraeli hadsereg.

A katonaság közleménye szerint a „szabályok és előírások” megsértése miatt szükség volt a katonaság felemelésére. Először tizenegy napos börtönbüntetést szabtak ki rá, de miután a katonaság családja a médiához fordult segítségért és egy törvényhozó is írt a védelmi miniszternek az ügygel kapcsolatban, enyhítették a büntetést. Így végül a szabálysértő katonát ugyanennyi időre egy katonai támaszponton zárták el.

Az izraeli rádió szerint a katonaság az Egyesült Államokból, Bostonból költözött nemrég Izraelbe, és nem volt tisztában a katonák étkezésére vonatkozó szigorú szabályokkal. A szendvicset nagymamája készítette.

Mi a menő Izraelben?

Az év termékei

A közelmúltban hozták nyilvánosságra Izraelben „Az év terméke” verseny nyerteseinek 60-as listáját. A versenyre való jelentkezés feltétele az innovatív jelleg volt: valami, ami kiemeli őket a termékáradat közül. Lássuk, mi a menő idén Izraelben!

A legjobb verseny

Az egykori L'Oréal vezér Christian Lèbre által életre hívott „Az év terméke” versenyt a világban már 27 éve, Izraelben 10 éve rendezik meg, és gyakorlatilag a legrangosabb szakmai elismerésnek számít a napi fogyasztási cikkek piacán. Ezt az is bizonyítja, hogy míg két évig az újdonságoknak csupán a 10%-a marad a polcokon, addig a versenydíjazottjainak 85%-át a boltok továbbra is árusítják. Tehát nem találomra és nem is csúszópénzre adják a legjobb 60 terméknek járó és azok csomagolására fel is kerülő, négyzög alakú, piros emblémát.

Korrupció nincs

Bundabotránnyra a versennyel kapcsolatban eddig nem volt példa. Az egykor népszerű „Ha Mivhan Sel Ha Medina” („Az ország versenye”) megmérettetést ez vitte el – „Az év terméke” szervezői a gyanú árnyékát is kerülni akarják. Ami természetesen annyira nem is egyszerű, tekintve a piackutatási cégek és a versenyrendezés tetemes költségeit, amihez a költségvetés egy agórával sem járul hozzá. Hogyan csinálják? Egyrészt a finanszírozás módja rendkívül egyszerű: kezdetben mindenki csak egy jelképes összeget ad részvételi díj gyanánt, majd maguk a díjazottak fizetnek egy magasabb összeget a minőségi elismerés piros jelvényéért. A csomagoláson feltüntetett négyzögön kívül természetesen a szervezők más előnyökhöz is hozzájuttatják a díjazottakat: újságokban, televízióban jelentetik meg az árucikkeket, melyek természetesen felkerülnek a

ték azt is, hogy a Thelma reggelizőpohely 70%-ban kukoricalisztet és adagonként csupán egy félkanálnyi cukrot tartalmaz. A Balance kávé a fogyókók megmentésére találták ki: rost- és proteintartalma révén már egy csésze is hosszabb időre teltségérzetet eredményez. A legújabb, 9% zsírtartalmú Emek sajtban olívbogyó is van, a Must 45 rágót pedig akár 45 percig (!) rághással lehet anélkül, hogy elveszítené az ízét.

Ugyanakkor a kiváló minőségű szolgáltatásokat is elismerték: a Klalit betegpénztárnál az orvosi látogatást követően a páciens e-mail címmel rögzített elküldik a felírt gyógyszeréről, valamint a diagnózisról a szükséges információkat. A Supersal áruházlánc pedig saját, személyre szabott bevásárlólistás applikációt fejlesztett ki mobilokra.

A kozmetikumok körében a Dr. Fischer végre kifejlesztette a pancsolók álmlát: egy olyan naptejet, amit a tengervíz sem most le. A Listerine legújabb szájjavítót már hat éves gyerekek is használhatják, a Green nevű babapopsikendő pedig végre természetes módon is lebomlik, megoldva a környezetük iránt felelősséget érző anyukák problémáját.

A konyhai eszközök közül kitért a Black Stone elnevezésű márvány edénykészlet, amelyben a falatok egyrészt nem égnek oda, másrészt sem olajat, sem zsírt nem kell többlet a sütéshez-főzéshez használni.

A különleges ergonómiajú Lady Across kést speciálisan a női kézhez fejlesztették ki: elvileg még kemény húsokat is könnyűszerrel felvágathatunk vele.

Sok termék könnyíti meg tehát az életünket: a Constructa Vario Perfect nevű mosógépe már 15 perc alatt tiszta ruhát produkál, az Egg-Masterrel pedig serpenyő nélkül, a kis szerkezetbe a tojást felülre beletöltve kaphatunk gombnyomásra omltetet vagy rántottát.

Érdemes végigbongészni a www.productoftheyear.co.il honlapon a díjazott árucikkeket, ha pedig Izraelbe visz az utunk, ne felejtjük el ki is próbálni őket!

Sasvári Ildikó

Gázzal akart zsidókat ölni a palesztin férfi

Harminc év börtönrre ítélték Izraelben egy palesztint, amiért szándékosan gázszivárgást okozott kilenc, zsidók által lakott épületben. A 49 éves Aziz Aviszatot emellett egy másik, 2012-ben elkövetett gyilkossági kísérlet miatt is bűnösnek találták. A kelet jeruzsálemi Dzsabel-Mukaber arab negyedben élő elítélt akkor bal-tával támadt rá egy ortodox zsidó férfira, akit súlyosan megsebesített.

Aviszat vádalku keretében bűnösnek vallotta magát, és azt állította, a fejében lévő hangok mondták neki, hogy kövesse el ezeket a szörnyűségeket. Az ügyben eljáró bíróság szerint azonban a vádlott pontosan tisztában volt vele, mit tesz.

„A vádlott azért akart megölni embereket, mert zsidók” – írta ítéletében a három bíróból álló testület.

A vádirat szerint Aziz Aviszat 2014-ben hallott egy gázrobbanásról, amelynek következtében összedőlt egy lakóház, és meghalt három ember. A hatyerekes férfi ekkor döntötte el, hogy elvágja a gázvezetékeket különböző, zsidók által lakott jeruzsálemi épületekben. Senki sem sérült meg.

A sortok elvonnák a tanárok figyelmét

A rövidnadrág-viselés jogáért küzdenek középiskolások Izraelben: a májustól októberig tartó 30 fok körüli hőségben fiú osztálytársaikhoz hasonlóan ők is rövidnadrágban akarnak iskolába járni, azonban ezt a legtöbb nem vallásos középiskola szabályzata is tiltja, ezért a lányok országwide tiltakozó akciókba kezdtek, egyenlőséget követelve maguknak.

Egy diák a Háárec című izraeli újságnak elmondta, iskolájában azzal indokolták a sortilalmat, hogy „az elvonja a tanárok figyelmét, és zavarja őket a koncentrációban”.

Egy Tel-Aviv melletti iskolában a rövidnadrágos lányokat nem akarták beengedni egy fontos felmérés megírására, de a fiú tanulók melléjük álltak, így végül egyórás késéssel megkezdtek dolgozni.

A kamaszok elsősorban a közösségi médiában folytatják a nemi megkülönböztetés elleni harcukat. A tiltakozó fényképeken az izraeli lányok olyan feliratokkal láthatók, mint „ne bennünket tanítsatok öltözködni, hanem őket uralkodni magukon”. Akciójukhoz számos kép tanúsága szerint fiúk is csatlakoztak.

Ennek ellenére több iskolából hazaküldték a szabályokat megsértő bakfisokat, akik válaszul az interneten szervezkedve elhatározták, hogy öltözködési szabadságot és nemi egyenlőséget követelve, az egész országból a parlament elé vonulnak tüntetni.

Több tucat diák levelet írt Naftali Bennet oktatási miniszternek, és azonnali beavatkozást sürgettek a nemi egyenlőség biztosítására az öltözködési szabályokban. „Kitiltanak minket az órákról, sőt hazaküldenek az iskolából azzal az indokkal, hogy eltereljük a fiúk figyelmét. Miniszter úr, ez itt nem Irán!” – írják a tiltakozás Facebook-oldalára feltett levélben, amelyre egyelőre nem kaptak választ.

Az izraeli iskolaigazgatók szövetsége ugyanakkor határozatot hozott, amit az ügy horderejére való tekintettel az esti tévéhíradó is bejelentett. A dokumentum szerint minden iskola maga dönthet a nadrághosszról, de annak azonosnak kell lennie a fiúk és a lányok esetében.

Zöld lámpa a palesztin rendszámú kocsiknak

Másfél évtizedes tilalom után több mint száz, Izraelben dolgozó palesztin orvos ismét saját autójával járhat munkahelyére – közölte az NRG, a Maáriv című újság honlapja. A Cisjordánia civil ügyeinek egyeztetéséért felelős Joán Mordeháj tábornok engedélyezte a palesztin orvosoknak, hogy palesztin rendszámú autókkal közlekedjenek Izraelben, ráadásul korlátlanul.

Több tucat palesztin doktort foglalkoztatnak a jeruzsálemi Hadassa, a petah-tikvai Belinszon vagy a tel-avivi Ihilov kórházban. Az orvosok tizenöt éve csak a tömegközlekedést használhatták, mert cisjordániai autóikkal nem léphettek be Izraelbe eddig.

Mordeháj tábornok azt is bejelentette, hogy egy-két hónap múlva szélesíti a különleges engedélyek tulajdonosi körét: üzletemberek és kereskedők is korlátlanul közlekedhetnek majd palesztin rendszámú kocsijaikkal Izraelben.

Ezzel további könnyítéseket vezettek be a korábbiak mellett, például az utóbbi időkben megengedték az 55 évesnél idősebb palesztin férfiak és az ötven feletti nők Jeruzsálemben látogatását Izraelbe szóló belépési engedélyek nélkül.

Az új rendelkezésekkel egy időben azt is nyilvánosságra hozták, hogy Izrael egyezményt kötött két újabb közös ipartelep létrehozásáról Kalkília és Hebron mellett az Izrael biztonsági felügyelete alá tartozó úgynevezett C-zónában.

A terror áldozatait és sérültjeit képviselő izraeli Almagor nevű szervezet válaszul tiltakozó közleményt adott ki, amely szerint „a palesztin járművek fokozatos beengedése aránytalan biztonsági kockázatot jelent. Ennek árát izraeli polgároknak kell megfizetniük, akik közül a múltban jó páran megsérültek támadó fegyverként használt palesztin járművektől”.

MTI

10 שנים בישראל

A kiválasztás

Első lépésben egy – Izraelben prof. Jákob Horenik által vezetett – szakmai zsűri szűri át a benevezett árucikkeket széles körét. A zsűri tagjai a legjobbakat, a My Seker piackutató cég által begyűjtött fogyasztói véleményeket Izraelben a Kanter Média dolgozza föl. (Hozzá kell tenni, hogy politikai felmérések esetében Izraelben kb. 600 főtől gyűjtöttek adatokat – ez is mutatja ennek a kutatásnak a megalapozottságát.) A szakmai zsűri választását és a fogyasztói elégedettség felmérését alapul véve, a termékek végső pontozásánál 25%-ban az innovatív jelleg, 25%-ban az attraktivitás, 50%-ban pedig a fogyasztói elégedettség dönt a helyezéséről.

verseny honlapjára és Facebook-oldalára is. Emellett az áruházakban is gondoskodnak helyi reklámokról – magyarul még inkább ismertté teszik a termékeket.

Lássuk a medvét!

Az első helyezést a Clinique Smart Custom – Repair Serum nyerte el. A szérum képes felismerni a bőr szerkezetét, ami által intelligens módon, személyre szabottan tudja kijavítani a bőrhibákat. A hatás 37 szabadalom eredménye – nincs min csodálkozunk.

A díjazottak között van a Neviot ásványvíz, amely helyezését nem másnak, mint 1 literes kiserelésének köszönheti. Az izraeli hőségben felüldítő jelenség, hogy végre egy cég rájött, a félliteres üdítőszüvegek kicsik, a másfelesek meg túl nagyok, és be sem férnek egy női táskába. A flakonon emellett fel van tüntetve a hiányzó/el-fogyasztott poharak száma is.

A győztesek között van olyan tésztaféle a Barillától, amelyik a főzés hatására nem nő meg, de itt van a Supersal biokenyér is, amely ritkaságszámba megy Izraelben. Értékel-

„Magamért meg tudnék bocsátani, de a halottakért nem”

Exkluzív interjú adott az ATV-nek Hedy Böhm holokausztúlélő, aki az egyik tanú volt az Auschwitz könyvelőjének nevezett Oskar Gröning SS-tiszt perében.

A 94 éves német férfit a közelmúltban állították bíróság elé Németországban: a vád szerint bűnrészes legkevesebb 300 ezer ember meggyilkolásában. Gröning 1942-ben önként lépett be a Waffen SS-be, feladata az auschwitzi táborban az volt, hogy eltüntesse azok csomagjait, akiket egyből vittek a vasúttól a gázkamrákba. A férfi a bíróságon annyit ismert el, hogy morális szempontból bűnrészes volt.

„Mentünk az életbe vagy a halálba”

Hedy Böhm az ATV Doku című műsorának rendkívüli adásában Somos Andrásnak nyilatkozva azzal kezdte, „különleges ajándéka a sorsnak”, hogy az ő életében ez a tárgyalás megtörténhetett és ott lehetett, egyikéknél annak a sok tízezer embernek, akik 1944-ben „szálltak le a vagonokról Auschwitzban, miközben ez az ember ott állt SS-egyenruhában, fegyverrel, és nézett, irányított minket, míg mi mentünk az életbe vagy a halálba”.

Hedy Böhm 1928-ban született Nagyváradon, ahonnan 16 éves korában hurcolták el őket családjával együtt. „Egyetlen gyermek voltam, egy lányiskolába jártam. Hazamentem, zongoraóra jártam, franciaórát vettem, hétvégén jött a nagynéni, unokatestvérek. Teljesen tudatlan voltam a világról” – elevenítette fel a háború első éveit. Böhm szerint ma már nem ilyen a világ, a televízió és a telefon miatt „minden 6 éves gyerek többet tud, mint én akkor, 16 évesen”.

A szülei nem hitték el

Egyik nagynénje, miután 1943-ban Pozsonyból elmenekült, figyelmeztette a szüleit, hogy meneküljenek vagy vegyenek hamis iratokat, de szülei nem hitték el, hogy „a magyar kormány úgy viselkedhet zsidó állampolgáraival, mint más államok”.

„Én akkor hallottam és éreztem először antiszemitizmust, amikor rám varrták a sárga csillagot. Előtte azt sem tudtam, hogy az mi” – idézte fel a borzalmak kezdetét Hedy Böhm.

Elmondta, hogy először az iskolát zárták be, aztán ki kellett költöznük

a lakásukból és mindent be kellett szolgáltatni a csendőrségnek. A gettóba csak egy kis ágyneműt és egy váltás ruhát vihetek, és egy kis lakás egyik sarkába költözhetek, a maradék három sarokban három másik család lakott. „Egy hónapig voltunk ott, közben állandóan mentek a transzportok, mi nem tudtuk, hogy hová. Abban az időben az volt a propaganda, hogy visznek az ország határa felé, és ott fogunk dolgozni egy gyárban, és ha véget ér a háború, akkor majd visszajöhönnék” – mesélte az asszony, aki szerint a szülei elfogadták ezt, ráadásul más alternatívájuk nem is volt, hiszen pénzüik nem lett volna rá, hogy másik országba meneküljenek. „Nem hitték el, hogy övelük ez megtörténhet” – tette hozzá.

Ha várnak 3 hónapot, tízezrek menekülnek meg

Nagyváradot három hónappal később felszabadították. „Ha ennyi ideig még ott hagytak volna minket a gettóban, 30-35 ezer ember – akiknek a legtöbbször kismama, fiatal gyerekek és nagyszülő volt – menekülhetett volna meg.”

Az a rengeteg kicsi gyerek meg fiatal, azoknak ma unokáik lennének” – mondta Hedy Böhm.

Az Auschwitzba tartó utat úgy írta le, hogy „az egy feketeség, egy bűz, egy összenyomás volt”, három nap és három éjjel utaztak egy vagonba zárva 80-an, 90-en, és nem tudták, hová mennek és mennyi ideig tart.

„Amikor megérkeztünk, kinyitották az ajtót, és egy pillanat alatt nagy lett a kiabálás, hogy siessünk. Emberek százai, ezrei szaladgálnak, ott állnak az SS-katonák mereven, puskával, kutyákkal, mi meg leszálltunk a sötétségből erre a helyre, amit fel sem tudtam fogni, hogy mi lehet” – elevenítette fel az auschwitzi tábor képét Böhm.

Nem látta többet a szüleit

Ahogy kiszálltak, édesapját félre is állították, el sem tudott tőle búcsúzni. Miközben próbálta felfogni, hol lehet, addigra már édesanyja is előrébb állt a sorban, és hiába szeretett volna utána rohanni, egy fegyveres katona megakadályozta. „Kiabáltam utána, hogy anyu. Meghallotta, megfordult. Ment azon az úton, ahol sok-sok kicsi gyerek meg mama ment. Menni akartam vele, de a fegyver itt volt előttem. Anyu nézett rám, és nem szólt egy szót sem. Sose

fogom megtudni, hogy vajon ő tudta-e, hova megy. Az az út ugyanis a gázkamrákhoz vezetett.”

Az asszony elmondta, úgy élte túl a borzalmakat, hogy elképzelte, ha vigyáz magára és próbál okos lenni, akkor a háború végén biztosan fog találkozni a szüleiével. „Ezért mentem minden reggel mosakodni a hideg vízben tetőtől talpig.”

Hedy Böhm

Három hónap Auschwitzban

„Megettem, megittam azt a rettenetes moslékot, amit levesnek neveztek. Amikor pedig egyszer egy diarét kaptam, visszaemlékeztem, hogy anyám, amikor gyerek voltam, szemet adott. Addig kutattam, amíg találtam egy botot, aminek a vége szenes volt, azt megettem, és jobban lettem” – mesélte Hedy Böhm arról, hogyan teltek napjai az auschwitzi táborban, ahol három hónapot töltött.

Egy szelektálás után többekkel együtt Németországba került egy munciógyárba dolgozni. Híreket egészen addig nem kaptak, azt sem tudták, mi zajlik körülöttük. A gyárban egy francia politikai fogoly egyszer átadott neki egy kis papírt, amin az állt, hogy „ne csüggedjétek, a háború a vége felé jár. A nyugati seregek közelednek, nem fog már sokáig tartani”. Ez 1945 februárjában történt. Böhmékét előző év májusában hurcolták el Nagyváradról, 1944 nyarán volt három hónapon keresztül Auschwitzban.

„Ha maga most egymilliárd forintot vagy eurót nyerne, az nem jelenthet annyit, mint az a kis üzenet. Felolvastuk a barakkban mindnyájan, képzelje el, májustól februárig azt sem tudtuk, van-e világ, van-e rá remény, hogy a háború úgy fordul,

hogy mi felszabadulunk, megszabadulunk” – mondta Hedy Böhm.

Az újjászületés napja

Újjászületésének napja 1945. április 14-e volt, ekkor érkeztek a barakkjukhoz az amerikai katonák. „A németek, az SS-katonák elszaladtak. Ott voltak dzsipekkel az amerikaiak,

szórták a rágógumit, a csokoládét, és mondták, hogy szabadok vagytok, kész, vége.”

Arra a kérdésre, hogy mit tud csinálni ilyenkor egy ember, ha előtte hónapokig rabszolga volt, Hedy Böhm úgy válaszolt: „ha lány, akkor megy és keres egy ruhát magának”.

„Az amerikaiak azt mondták, hogy ma mehetek és vehetek, amit akarok, ruhát, kaját. Mindenki kajáért szaladt. Az utolsó héten nem is adtak enni. De én is és a legtöbben addigra olyan passzívok voltunk, hogy már nem is voltunk éhesek.”

Hedy Böhm elmondta, hogy miután megszabadultak, a nagynénje leültette, és elmondta, hogy „az az út, ahová anyukád ment, a gázkamrába vezetett”.

Ők akkor már mindent tudtak, de nem mondták el, és másnak sem engedték, hogy elmondja nekem” – elevenítette fel a holokausztúlélő, aki ezek után nem is akart visszatérni Nagyváradra, Németországban szeretett volna maradni. Nagynénje mégis meggyőzte, hogy menjenek vissza, így ott találkozott későbbi férjével is, akit még gimnazista korából ismert. Összeházasodtak, és 44 évig éltek együtt, két gyerekük született, de már nem Nagyváradon, hanem Kanadában.

Egy szabad világban szeretett volna élni

„Ő előre látta, hogy jön a kommunizmus, és azt mondta, egy szabad világban szeretne élni” – mesélte férjéről, akivel átszöktek a határon Magyarországra, majd 1948-ban Csehszlovákiába mentek, ott pedig vízumot kérvényeztek Ausztráliába, Amerikába és Kanadába. Végül utóbbi adta meg először a vízumot. Hedy Böhm elsősorban kanadainak érzi magát, végtelenül hálás az országnak, hogy befogadták, bár az első években nagyon nehezen tudtak beilleszkedni, hiszen senki ismerősük, rokonuk nem volt velük.

„Nagyon nagy honvágyam volt vagy kilenc éven keresztül. Minden és mindenki hiányzott, még akit alig ismertem, az is.”

Elmondta, hogy gyerekeinek keveset meséltek a borzalmakról, csak a korukhoz képest és leegyszerűsítve mondták el, mit éltek át.

„Én is próbáltam nem emlékezni, olyan mélyre temetni, hogy ne emlékezek rá, és éljem a holnapot, ne pedig a tegnapot és a múltat. Sokáig tartott, amíg nem tudtam szembenézni a dolgokkal. Csak 7-8 éve kezdem beszélni a sorsomról, elsősorban gyerekeknek, iskolásoknak” – mondta a holokausztúlélő, aki örül annak, hogy a fiatalokat érdeklik a történetek.

„Mintha még mindig ő lenne az SS”

Hedy Böhm az interjúban Oskar Gröning peréről is beszélt: amikor a férfi bejött a tárgyalóterembe, „egy összetört öregúrnak tűnt, akit még sajnálni is tudtam volna, de amikor leült, kihúzta magát, és úgy nézett körül, mintha még mindig ő lenne az SS, az úr. Így tűnt nekem a magatartása, testtartása. Akkor megszüntem sajnálni”.

A holokausztúlélő nem kívánja, hogy a 94 éves férfit börtönbe zárják. „Ez már túl késő. Nincs bennem bosszúvágy. De egy szeretnék: ha elismerné, hogy igenis bűnös.” Hedy Böhm, miután elmondta beszédét a tárgyaláson, Oskar Gröning felé fordult, és így szólt hozzá: „Sok gyerek kérdezte, hogy meg tudok-e bocsátani. Talán magamért meg tudnék, de az anyámért, apámért, hogy megölték, meg azért a sok-sok ezer kicsi babáért és gyerekekért, őertük nem tudok megbocsátani.” Hozzátette: „Talán a Jóisten meg tud neki bocsátani, de én nem tudok.”

atv.hu

Talán kezdem a legelején. Egy tágas határban fáradtan nyújtózó faluban nőtem fel, a Duna mellett, nem túl messze a főváros zajától. Nagyon szerettem a gyerekkoromat. Szerettem benne mindent. Például a tavaszt, mikor megpezdült a természet, és az elolvadt hó nyomán a Duna áradásnak indult. Ilyenkor az erdei úton mélyen elbicikliztem egészen addig, amíg a víz át nem folyt az úton keresztül az erdőbe. Úgy tűnt, a vén folyó teljesen körülölel, és én ott állok egy hatalmas, végeláthatatlan áradat közepén. Aztán szerettem a nyarakat is. Élveztük barátainkkal a nyári, meleg, apró kavicsos partot. Közben a Duna finoman simogatta lábunkat. Az őst azért szerettem, mert a levegő megtelt a határ édes illatával. Na és a tél!!! A legcsodálatosabb teleimet a szülőfalumban éltem át. Igaz, ehhez tél is kellett. Nos, akkor még volt! Nagy havak, méteres jégcsapok az ereszen. Sötétedésig szánkóztunk, csúszkáltunk. Az sem zavart, hogy a csizmám beázott. Amikor hazaértem, nagymamám meleg zoknit és teát adott. Igen, a nagy! Gyermekkorom biztos pontja a nagymamám volt. Délben ebédet adott, ha beteg voltam, ő ült az ágyamnál, vasárnap ő vitt templomba, ő tanított olvasni, és nem értette, hogy az egyszerűen miért nem tudom még, mikor ő már kívülről fújja. Igen, ebben a biztos, védett közegben nőtem fel, a katolikus anyai nagyszüleim portáján.

Apai nagyszüleimet is nagyon kedveltem. Sok időt töltöttem náluk. Itt szintén nagyon fontosak voltak az ünnepek: karácsony, húsvét, születésnapok. Apukám családját teljesen elvesztettem, csak a nagypapám maradt. Aztán a viharok elültek, a tenger végre kismúlt. Én ott

álltam ismét egy kerek életben, melyben megint minden gömbölyű volt. Lett hivatásom, szerető társam, lettek tiúndéri gyerekeim, jól működő vállalkozásunk, bejártuk a világot, szóval ennél kerekebb már nem lehetett volna.

Egy alkalommal ellátogattunk a Szentföldre. Utunkról videófilm is készült. Hazaérkezésünket követően nagypapám nagyon izgatott lett, és kérte, meséljünk, mutassunk fotókat Izraelről.

– Tudod mit? Itt egy film az útról, gyere, nézd meg!

Nagypapám át jött hozzánk, leült a nappali közepén egy székre, közel a tévékészülékhez, hogy minden részletet jól láthasson. Elkezdte nézni a filmet. Kis idő múlva bekukucskáltam a szobába. Mellbevágott, amit láttam. Nagypapám arcát könnyek borították. Hangtalanul sírt. Hosszú percekig álltam a küszöbön, mire meg tudtam szólni buta esetlenséggel.

– Papa, te sírsz?

Nem jött zavarba, hogy rajtakaptam. Könynyei feltartóztathatatlanul áradtak szeméből, de nem törődött vele. Éreztem, ezeket a könnyeket én még nem láttam! Ezek nem ugyanazok a könnyek, mint amik akkor hullottak, amikor fiát, apámat temette, és nem is azok, amik akkor hulltak, amikor a feleségét, nagymamámét. Ezek a könnyek más könnyek voltak! Mélyen eredő forrásból törtek fel.

– Igen, ilyenek képzeltem Jeruzsálemet! – mondta megrendülten.

Csak álltam az ajtófélfát támasztva, megbé-

nult lábakkal, és kérdően meredtem rá. Folytatva.

– Esténként nagypapám mindig mesélt Jeruzsálemről. A fehér falairól, imaházairól, jesiváiról és mindenről, amit látott. 1914-ben kinn járt a templomi kórossal.

– Máriát dicsőítő dalokat énekeltek az Olajfák hegyén? – próbáltam idélenül oldani a hangulatot.

– Nem. Anyám zsidó volt. Zsidók voltak a szülei – hangozott a válasz valami olyan hangon, melyen nagypapámat még sosem hallottam

szólni. Messziről szólt, és ősi erőt éreztem ebben a rövid válaszában. Úgy hangozott, mintha nem is egyedül mondta volna. Mintha nagypapámon keresztül mindenki egyszerre szólalt volna meg azok közül, akiket eddig elhallgatott.

– A kislavárdai dédi zsidó volt??? – kérdeztem döbbenet. Őt még én is ismertem. Nagyon hasonlított nagypapámra. Nyolcéves voltam, amikor meghalt.

Ekkor végigfutottak gondolataimban az ünnepek, a terített asztalok, melyekre minden finomság felkerült, de ez a téma soha. Halvány, befejezetlen mondatfoszlányok úsztak át emlékeimben, melyek testvérről, unokahúgokról, sógorokról, a háború áldozatairól szóltak, de a háború az háború! Sokan haltak meg akkor. Azonban senki soha nem beszélt arról, hogy ezek az emberek – a családom egy része – mi módon veszték oda a háborúban. Még dédanyám sem, bár az ő hangjára nem emlékszem.

Kiásatlan gyökerek

Sohasem beszélt. Úgy élte le az életét, hogy az elhurcolt fiát, menyét, unokáit nem vette a szájára. Mintha azok sohasem léteztek volna. Ő így élte le az életét. Mély fájdalommal minden nap megküzdött, de nem mondta senkinek. Ezért inkább nem is beszélt.

Vajon hányan távoztak el ebből az árnyékvilágból úgy, mint dédanyám? Aki a szeretteit nem merte meggyászolni, a történetek nem merte kibeszélni. Vajon hányan érezték halálukig, inkább nem beszélnek a borzalmakról, ne hogy baj legyen belőle. A baj, ami volt, a síríg elegendőnek bizonyult.

Ott álltam, támasztva a szobaajtót, és kezdett bennem minden összekavarodni. Most akkor ki is vagyok én? Élem az ismét kerek, gömbölyű, minden tekintetben kifogástalan életemet, amiért nagyon megdolgoztam. Mihez kezdjek ezzel a történettel? Úgy éreztem, hogy az egészséges, tökéletes életemet nem akarom felbolygatni gyógyulatlan sebekkel, kiásatlan gyökerekkel. Csak néztem nagypapám könnyes arcát, és nem mondtam, nem kérdeztem semmit. Akkor, ott, semmit.

***

S. Tóth Judit

A szerző a mai Németh László Gimnázium tanulója volt, majd 1988-ban elvégezte a Bábszínészképzőt. Azóta bábművészként dolgozik. Zenei tanulmányait az Újpesti Zeneiskolában végezte, majd magánúton folytatta az énektanulást. Ma a Goldmark Kórus tagja. Két gyermeket nevel, ők a Scheiber Sándor Gimnázium tanulói. Jelenleg az ORZSE felekezeti szociális munkás szakának másodéves hallgatója.

APRÓ- HIRDETÉS

VEGYES

Üjlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

Üzemorvosi, házi orvosi rendelés Zuglóban, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hétfő-szerda 15-16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Otthoni szakápolást vállalunk Budapest területén, szükség esetén egyedi szakorvosi ellátással és gyógyászati segédeszközök helyszíni telepítésével. Együttműködünk a házi orvossal, kórházi szakorvosokkal. Kóser étkezést is biztosítunk. Szakmai működési engedéllyel és felelősségbiztosítással rendelkezünk. Tartós megrendelés esetén árkedvezményt adunk. E-mail cím: alarmcentrum@alarmcentrum.hu, 24 óras telefon: +36-30-443-1016.

Tóthné Húvós Katalin fogtechnikus mester. Fogszorok, hidak készítése, javítása során kívül. Fogszabályozó, fogfehérítő. Fogászati háttér biztosított. Szolid árak. Mozgáskorlátozottakhoz hához megyünk. Hétfőig ügyel. 1013 Bp., Krisztina krt. 51. fszt. I. Déli pályaudvarhoz közel. 06-30-222-3016, 06-1-356-9372.

Színes és fekete-fehér nyomtatás, másolás, plakátnyomtatás, könyvnyomtatás, névjegykészítés a Mammot I-ben, a II., VI., IX. kerületekben. Messinger Miklós, 06-20-934-9523, www.rcontact.hu

GÁBOR ESZMERALDA becsüsműgyűjtőnek elsőként, legmagasabb áron, készpénzért vásárol judaikat, továbbá festményeket, csillárt, bronztárgyat, bútorokat, ezüsttárgyakat, tört vagy fazonaranyat, porcelánokat, herendit, meissenit, Zsolnayt, Kovács Margit, Gorka Géza alkotásait is. Egyebeket, órákat, teljes hagyatékot. Kiszállítás, értékbérlés díjtalan, vidékre is. Üzletünk: II., Fő u. 67. Tel.: 06-1-789-1693, 06-30-382-7020.

Órajavítás, antik órák teljes restaurálása, esetleg oda-vissza szállítással. Órák, elemek, csatok, óraszíjak (erős csuklóra is) nagy választékban. Tel.: 06-70-505-5620, napközben. VII., Garay-Murányi u. sarok, a Garay térenél. Jung Péter. Web: www.jungoras.hu

Halálozások

Mély fájdalommal tudatjuk az újpesti zsidóságga, hogy Eichel Magdolna (Dusi néni) 98. életévében visszaadta lelkét az Örökkévalónak. Élete végéig hagyományokhoz ragaszkodó, családját szerető asszony volt. Szűk családi körben kísérte utolsó útjára *Deutsch László* főrabbi és *Szilágyi Gábor* kántor. Gyászolják: lányai, unokái, dédunokái, ükunokája, családtagok, ismerősök. Legyen áldott emléke!

Fränk Lászlóné Frumet bász Frádle 2015. május 20-án (5775. sziván 2-án) 93 éves korában visszaadta lelkét a Teremtőnek. (x)

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja
1075 Budapest, Síp u. 12.
Telefon/fax: 322-2829

E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu

Főszerkesztő:

Kardos Péter

Olvasószerkesztő:

Gábor Zsuzsa

Kiadóulajdonos:

Mazsihisz

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 4800 Ft

Külföldre 6800 Ft/év

USA és Izrael: 7500 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUHB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap

Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsek: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk

intézkedése a 06-(80)-444-444-es ingyenes

zöldszámon.

Szedés, tördelés:

WolfPress Nyomdaipari Kft.

Nyomdai munkák:

mondAt Kft., www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-1353

Hírek, események röviden

– **Bát micva a Frankelben.** Böchhálotchá szombatján a budai zsinagógában tartották Timár Judit Éva bát micva ünnepségét. Az ünnepelt Timár Károly főkantor z'1 unokája. Verő Tamás rabbi avatóbeszédében az Örökkévaló áldását kérte Juditra, hogy csak örömben, egészségben és boldogságban legyen része neki és családjá minden tagjának.

– **Nagy sikerű jótékonyági koncertet adott a Liszt Ferenc kamarazenekar** Rolla János vezetésével a Hegedűs Gyula utcai zsinagógában. Közreműködött Korcsolán Orsolya hegedűművész, Székelyhidi Hajnalka énekművész és Fekete László főkantor. Az adományokkal a Szeretőkörház alapítványát támogatták.

– **Balatonfüred.** Kedves Hittestvéreink! Ebben az évben július és augusztus hónapban lesz nyitva a Mazsihisz balatonfüredi üdülője. Kóser étkezést biztosító szállásunkról a Hitközség szociális osztálya lehet érdeklődni hétfő, szerda, pénteki napokon. Telefon: 413-5524, 413-5571. E-mail: szocialis@mazsihisz.hu. Cím: 1075 Bp., Síp u. 12 I. emelet 121. szoba.

– **A közelgő ünnepek előkészü-**

leteinek kapcsán szeretnénk tájékoztatni kedves Hittestvéreinket, hogy a Hegedűs Gyula utcai nagy zsinagóga falán elhelyezett járzeit-falon korlátozott számban örökmécseshelyek megvásárolhatók. Érdeklődni lehet a körzet irodájában e-mailen: hegedus@bzsh.hu, telefon: 30-644-9083.

– **Futballmágusok, labdazsonglőrök itthon és a nagyvilágban – Magyar-zsidó labdarúgók, edzők és az elit futball.** Az MTK és a Mazsike által közösen rendezett interaktív kiállítás augusztus 16-áig tekinthető meg 10 és 18 óra között a Bálna 1. emeleti közösségi terében (Budapest IX. ker., Fővám tér 11-12.).

– **Újra látogatható az Elfeledett soproniak kiállítás** Sopronban, az Új utca 11. szám alatti volt középkori magánzsinagógában. Nyitva tartás: 2015. június 23-tól október 31-ig, hétfő kivételével naponta 10.00–18.00 között.

– **A rácalmási temető karbantartása** 2015. július 12-én, vasárnap, reggel 9 órától kezdődik. Aki részt kíván venni az önkéntes munkálatsokban, hozzon magával szerszámot (gereblye, ásó, ágvágó, metszőlő stb.). Jelentkezés: Nagy Viktor, nagy1984@gmail.com vagy 06-20-208-8058.

– **Adományok.** Gesztesi János 5000 Ft-ot küldött az Igaz Emberekért Alapítványnak a Jad Vasem-kitüntetettek megsegítése céljából.

Mártír-istentiszteletek 2015

Július 5.		
Jászberény	11.00	Temető
Karcag	11.00	Temető
	12.00	Zsinagóga
Szombathely	11.00	Temető
Tapolca	13.30	Emléktábla
	14.00	Temető
Szekszárd	10.30	Művészetek Háza, volt zsinagóga
	9.15	Temető
Soroksár	10.15	Temető
Pesterzsébet	11.30	Temető
Csepel	18.00	Újpesti zsinagóga
Újpesti Rákospalota, Pestújhely	10.30	Zsinagóga
Pécs	11.00	Zsinagóga
Keszthely	11.00	Zsinagóga
Jánoshalma	11.00	volt zsinagóga
Július 12.		
Sopron	11.00	Temető
Pápa	11.00	Zsinagóga

Mártírjainkra emlékeztünk a 71. évfordulón

Pásztó

A Mátra alján fekvő városban a korábbi évek hagyományait követve koszorút helyeztek el az elődök által száz évig használt volt zsinagóga falán lévő táblánál és a városi emlékműnél, ezt követően pedig a zsidótemetőben a mártíreléműnél hajtottak fejet a holokauszt áldozatai előtt. Itt *Neumann Péter* köszöntötte a jelenlevőket, köztük *Dömsödi Gábor* polgármestert, *Lados István* mátraszőlősi baptista lelképásztort, iskolalelkészt és *Radnóti Zoltán* rabbit. Az istentisztelet kántori teendőit *Radvánszki Péter* rabbi-kantor látta el.

Radnóti Zoltán bevezetéséknél arról beszélt, hogy bár a kő szimbolikus, a beléje vésett nevek valódiak, hiszen egy pár emberöltővel ezelőtt élt nagy, eleven közösség emlékéit őrzik. Pásztón a holokauszt előtt 550 zsidó, 130 család élt, a római katolikus után a zsidó volt a legnagyobb felekezet. A továbbiakban hangoztatta, hogy a soá után születettek már csak könyvekből ismerik a zsidó mártírtörténetét, amire pedig mindig emlékezni kell, hiszen ez züleink, nagyszüleink, így a mi történetünk is. Hogyan lehetünk méltók hozzájuk? Hogyan vihetjük tovább a zsidó hagyományt? A Talmud ír arról, miként szabadultak meg a zsidók az egyiptomi rabszolgaságból. Vigyáztak nevükre, nyelvükre, ruháikra, és nem volt közöttük áruló – e négy érdemnek köszönhetően. Nekünk is meg kell őriznünk saját identitásunkat. El kell mondani mindazt, ami itt, Magyarországon – Pásztón is – és Auschwitzban történt velünk. Beszélni kell a megaláztatásról. Ugyanakkor büszkének kell lennünk saját zsidóságunkra és magyarságunkra, hiszen több mint ezer éve élünk ezen a földön.

Ezután *Dömsödi Gábor* polgármester emelte ki, hogy majdnem minden fontos épület zsidók keze nyomát viseli magán. Ma nincs tíz zsidó férfi a városban,

hogy imádkozhassanak. De hogy miért van ez így, ahhoz nem elég utalni Auschwitzra, hiszen az valójában fölfoghatatlan. De ha történeteket mesélünk azokról a zsidó emberekről, akik itt éltek velünk együtt, és ma nincsenek itt, az már fölfogható. Történeteket kell mesélni, amelyek átélhetők, és általuk talán megérthetőbb az a kor. El kell mondani azt is, hogy 1944-ben valaki verte a zsidók ablakait, utána május 16-án kiment a vonat, és bekiabált a vagonokba: remélem, nem jöttök vissza. Mi Pásztó adóssága mind a mai napig? – tette föl a kérdést a polgármester. – Bocsanatot kell kérni. – Miért kellene – mondják sokan, mi köze mindehhez a többségnek? Az, hogy a többség hagyta hőzöngeni és cselekedni a kisebbséget. Auschwitz is szavakkal kezdődött, a kisebbség „hözöngésével”. Minden kirekesztés így kezdődik.

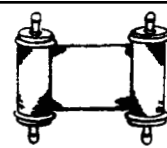
Súlyos oka van annak, hogy ide kellett jönnünk ehhez az emlékműhöz, mondta *Lados István* lelképásztor. Itt vagyunk, de milyen jó lenne, ha nem kellene itt lennünk. Akiket elvittek innen, nem lehetnek itt. De nemcsak azért vagyunk itt, hogy emlékezzünk rájuk, hanem azért is, hogy ne erősödhessen tovább az a szellemiség, az antiszemitizmus, a rasszizmus a mai Magyarországon, ami pár nemzedékkel ezelőtt őket elpusztította. Ellent kell mondani ennek a szellemiségnek.

A beszédekét követően a kegyelet köveit és koszorút helyezték el az emlékműnél a jelenlevők, köztük *Dömsödi Gábor* polgármester, *Lados István* lelképásztor, *Tóth Klára*, a salgótarjáni hitközség elnöke és mások. A mártír-istentisztelet kádissal ért véget.

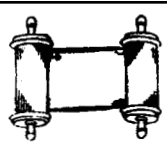
Bódi Tóth Elemér

Eger

A helyi kötődéssel is rendelkező *Gara István* kántor imádságával vette

IMÁIDÓK

Templomok	Péntek este Júl. 3.	Szombat reggel Júl. 4.	Péntek este Júl. 10.	Szombat reggel Júl. 11.
Dohány	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	18.30	9.30	18.30	9.30
Vasvári P. u. 5. (lubavicsi)	19.30	9.00	19.30	9.00
Thököly út 83.	18.30	9.00	18.30	9.00
Hunyadi tér 3.	19.00	9.30	19.00	9.00
Bethlen tér 2.	19.15	9.30	19.15	9.30
Nagyfuváros u. 4.	19.00	8.00	19.00	8.00
Rabbiképző-ORZSE (Scheiber S. u. 2.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	20.35	8.00	20.30	8.00
Alma u. 2.	18.30	9.00	18.30	9.00
Kórház (Amerikai u. 53.)	17.30	7.30	17.30	7.30
Páva u. 39.	19.00	9.30	19.00	9.30
Dózsa Gy. út 55.	18.00	9.00	18.00	9.00
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	18.30	9.00	18.30	9.00
Visegrádi u. 3.		9.00		9.00
Desseffy u. 23.	20.35	9.00	20.30	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		8.45		8.45
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	17.30		17.30	
Vidéken				
Vác (Eötvös u. 3.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	18.00		18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	20.25	8.00	20.25	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	20.25	8.00	20.25	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	18.00	8.00	18.00	8.00
Pécs (Füred u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.00		18.00	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	18.00		18.00	
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	
N A P T Á R				
Július 3. péntek	Támmuz 16.	Gyertyagyújtás: 8.26		
Július 4. szombat	Támmuz 17.	Szombat kimenetele: 9.45		
Július 5. vasárnap	Támmuz 18.	Sivá ászár bótámmuz bójt		
Július 10. péntek	Támmuz 23.	Gyertyagyújtás: 8.23		
Július 11. szombat	Támmuz 24.	Szombat kimenetele: 9.41		
		Újholdhirdetés		

kezdetét az emlékezés. *Verő Tamás* rabbi elmondta, hogy a múlt század elején Heves megye lakosságának tíz százaléka volt zsidó, s így az ország egyik legvirágzóbb közössége élt itt. Ám a több mint hetven éve elhurcoltaknak csak a töredéke tért vissza. Az egri, illetve környékbeli zsidókat 1944. június 8-án hurcolták el a haláltáborba. A csendőrség összesen 2794 embert gyűjtött össze a kerecsendi téglagyárban (közülük 1620 egri), majd átterelték őket a maklári vasútállomásra, ahonnan elindult a vonat Auschwitz felé. Mindössze 215-en tértek haza. Közös kádiss hangzott el a kántor és a rabbi vezetésével, végül a kegyelet kavicsait helyezték el a majd 100 fős emlékező közösség tagjai.

Salgótarján

Két helyszínen, illetve eseményen emlékeztek meg a deportálás 71. évfordulójáról.

Az önkormányzat koszorúzási ünnepséget rendezett az egykori gettó egyik helyszínén, a főposta falán elhelyezett emléktáblánál. Itt *Dóra Ottó* polgármester beszéde után a Madách Imre Gimnázium és Szakképző Iskola tanulói idézték fel a múltat, majd következett a koszorúk elhelyezése. A zsidó közösséget *Tóth Klára* és *Rékasi Zoltán* képviselte.

A hitközség a temetőben, az 1948-ban felavatott Auschwitz-emlékműnél és az 1470 nevet őrző emlékfalán róta le a kegyeletét az áldozatok előtt. *Tóth Klára* elnök üdvözölte a jelenlevőket, köztük megkülönböztetett figyelemmel a holokausztünlőket. Külön köszöntötte *Dóra Ottó* polgármestert, *Fenyvesi Péter Pált*, a Hetednap Adventista Egyház vezető lelkészét, *Gyevai Gábort*, a Hit Gyülekezetének presbiterét és az ifjúsági tagozat tagjait, valamint *Nagy Ákost*, a Mazsihisz kommunikációs irodájának vezetőjét, *Markovics Zsolt* főrabbit és *Szilágyi Gábor* kántort.

„Az én Istenem megadta nekem, hogy ne legyen érintett személyemben, családomban, hogy ne legyen senki a felmenőim között, akit a holokauszt során elvittek és nem tért többé haza. Az itt jelenlevők közül szinte valamennyien ezt a kegyeletet nem kapták meg” – mondta bevezetéséknél a polgármester. Majd arról szólt, hogy 71 éve és két napja indultak el Salgótarjánból a vonatok Auschwitz-Birkenaubá. Akkor valószínűleg senki sem gondolta azt, hogy nem fog többé hazatérni, vagy ha mégis észbe jutott, nem hitte. Nem akarta elhinni azt, ami még ma is hihetetlen, hogy emberek millióit megöljék azért, mert annak született,

aminek. A továbbiakban hangsúlyozta: „Az emlékezés végtelen, nem függ attól, hogy vannak-e közöttünk olyanok, akik megjárták a poklot. Az emlékezést nem befolyásolhatja az sem, hogy milyen politikai rezsim van éppen hatalmon Magyarországon. Az emlékezés emberi, és arról kell szólnia, hogy ilyen esemény, mint a holokauszt, soha többé ne fordulhasson elő...”

Nagy Ákos felhívta a figyelmet arra, hogy a második világháború hetven évvel ezelőtt véget ért, de a szelleme sajnos itt él közöttünk. Itt a városban és szerte az országban kék plakátokat lehet látni a falakon, amik ugyan nem felénk irányulnak, de a szavak ugyanúgy kirekesztenek ezeken a hirdetőnégyeken, mint a hetven évvel ezelőttiek, és ismerjük a szavak erejét, és tudjuk, hová vezetnek. Figyelmeztető jel az is, hogy Hóman Bálintnak szobrot állítanak Székesfehérváron. Annak a „magyar hazafinak”, aki 1932 óta több magyar kormány kultuszminisztere volt, nevéhez is fűződik például az első zsidótörténet, később pedig a nyilas parlamentnek is tagja maradt. Ma, 2015-ben, ennek a hazaárulónak szobrot lehet állítani. A hetven évvel ezelőtt történet megmutatták nekünk, hogy most sem hallgathatunk arról, ami jelenleg történik Magyarországon. Szabadságunkért nekünk is meg kell küzdenünk.

Markovics Zsolt főrabbi emlékeztetett arra, hogy 71 évvel és két nappal ezelőtt jajveszékelt és sírás hangjai töltötték meg a Salgótarjánt. Eltűnt az az eleven közösség, amely részt vett felépítésében, gazdasági és szellemi gyarapításában. A magyar parlament, a magyar csendőrség, a magyar közigazgatás 1920-tól 1944-ig gondoskodott arról, hogy eltűnjön ebből a városból is. A főrabbi több helyi történeten keresztül idézte föl a deportálást megelőző kínzásokat, a borzalom napjait, majd hangoztatta, a háború után született generációknak feladatuk van. Azért születünk, hogy megőrizzük mindent, amit elődeink alkottak. Alkossunk és teremtsünk a jövőnek, és soha ne felejtsünk. Lépjünk fel minden olyan jelenlévő ellen, ami az ember ellen van, ami a szeretetlenséget erősíti. Nemcsak mártírjaink emlékének, hanem saját magunknak és utódainknak is tartozunk ezzel.

Az emlékező beszédekét mártír-istentisztelet követte, a kántori szolgálatot Szilágyi Gábor látta el. Végül az emlékfalnál elmondták a kádiss.

Bódi Tóth Elemér
(folytatjuk)

BESTSELLER

Heller csak egy van

50 éve a színpadon

Nem Ágnes. Tamás! Megjelent egy könyv róla, amelyben *Sáfrán István* a mesterség minden csínjával-bínjával faggatja életútjáról, haknijairól, karrierjéről – színesen és szórakoztatóan.

Akik csak felületesen ismerik a (többek között) Mikroszkóp Színpadon mindenféle szerepben feltűnő művészt, nem tudják, hogy ez csak egyik oldala sokszínű személyiségének. Költészet, zeneszerzés, kabarétréfák írása és még ezernyi tevékenység – erről szól a könyv.

A külföldi turnék közül említünk meg a legfrissebbet. Izrael, Csárdáskirálynő, Miska pincér. Oroszok és magyarok töltik be többségében a

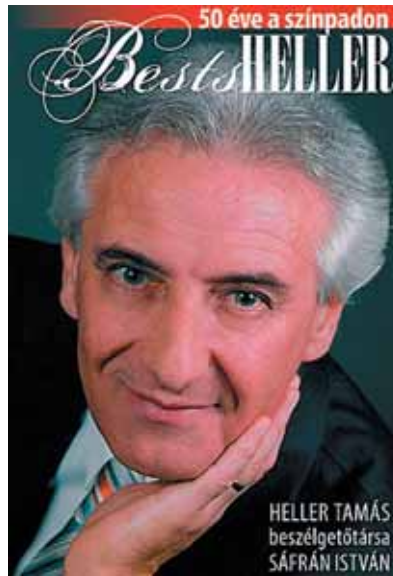
színház nézőterét, a társulat magyarul játszik, fent héber és orosz felirattal fut a darab.

Míg csak Miska pincér egy olyan patront nem dob be, amit mindenki ért: gáncsospóche. Nyílt színi taps a váratlan kiszólásért.

De beszél mostani és egykori színésztársairól, Sasról (milyen volt igazgatónak, milyen volt magánemberként), Beregiről és még számos kollégájáról. De nem lőnöm le a poénok sokaságát – olvassák el a könyvet!

(BestsHeller. 50 éve a színpadon. 29s Műhely, 274 o. 2490 Ft.)

képé

Bemutatkozik a Göncölszekér együttes

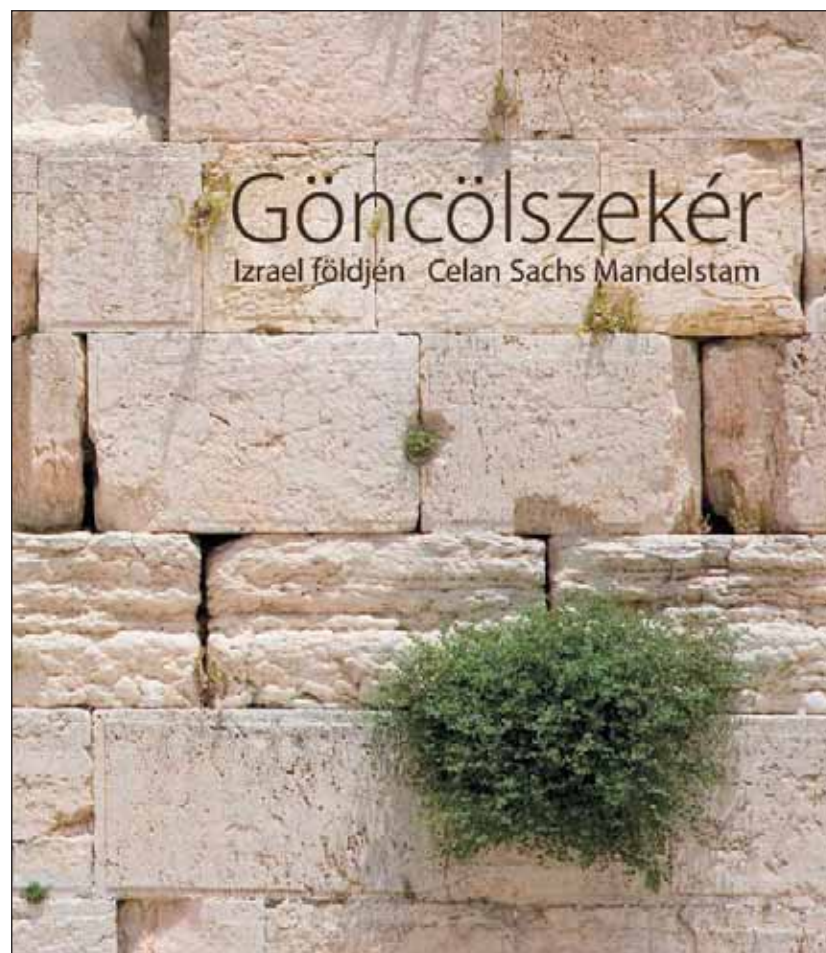
Celan, Sachs, Mandelstam. Három meghatározó európai költő, három zsidó származású alkotó: történetük és életműjük több ponton is közelít egymáshoz. A sztálini önkény által elhallgattatott Oszip Mandelstam (1891–1938) szibériai lágerben veszté életét. Paul Celan (1920–1970) szülővárosában, Csernovicban túléli a gettót, a kényszermunkát, de szülei odavesznek egy ukrain munkatáborban. A németországi deportálástól megmenekülő Nelly Sachs (1891–1970) Celanhoz hasonlóan a zsidóság szenvedését, a soá tapasztalatát teszi költészetének egyik alaptémájává.

A soá felől nézve Mandelstam versei még mintha egy eltűnt, de fel nem adott élet fénylő teljességét mutatták volna az 1930-as évekre elsötétülő világban. Az egymáshoz személyesen is kötődő Celan és Sachs háború utáni műveiben mély gyász társul az emberi méltóság helyreállítására, a szabadság elnyerésére, a felemelkedésre irányuló törekvésekhez. Ezt szolgálja a bibliai nyelvezet használata, a zsidó hagyomány faggatása, az Izrael eszményéhez kötődő értékek felmutatása és a szerelem kifejezése. A magyar Szenes Hanna (1921–1944) verse az ókori Caesareához közeli tengerpart szépségét festi meg, és tágabb értelemben Izrael földjéért szóló fohászként is felfogható.

Vajon miféle utak vezetnek a mindenség felé? Ráláphetünk-e a honvágy lajtorjájára, gyógyítható-e az éj, nyitja-e kulcs a hallgatás házát? A dalok a zsidóság és tágabb értelemben véve a 20–21. századi ember traumatizált létezése, holokauszt utáni gyásza felől az újrakezdet, a folytatás felé ívelnek.

A Göncölszekér együttes Budapesten működik, és kortárs költők verseit zenésíti meg. Az együttes tagjai: Baló András Márton – ének, mandolin, harmonika, harangjáték, hegedű; Balog Péter – ének, akusztikus basszusgitár; Erdősi Péter – ének, gitár; Fekete Dániel – ének, fuvolyák, fuvola.

(Az „Izrael földjén” a Gryllus Kidó gondozásában, az NKA, a Zsidó Nyári Fesztivál, a Scheiber Sándor Kulturális Alapítvány, a Népek Közötti Együttért Alapítvány, valamint a Bálint Ház támogatásával jelent meg. A lemez megvásárolható a Kaláka Zeneboltban (1052 Budapest Bárczy István u. 10.) és a Gryllus Kidónál (1022 Bp., Csopaki u. 7.), valamint megrendelhető e-mailben a zenebolt@kalaka.hu címen. Ár: 2800 Ft.)

SPÁNN GÁBOR

A széf

Az egészségügyről szóló végtelenített szappanopera egyik részének ez lehetne a címe: A széf. A kórházak csillagászati összegű adóssággállománya és a könyvkötet hosszúságú várolisták ellenére időnként felroppannek világmegváltó ötletek is az egészségügy tragikus helyzetének megreformálására. Gondolom, arról már a legfurmányosabb egészségügyi közgazdász is lemondott, hogy a hálapénzt mint ösztönzőt – mely hivott összetartani a rogyadozó egészségügyet – megszüntesse. Volt egészségügyi politikus, aki elrendelni készült kisméretű széfek rendszeresítését a betegek részére, hogy abban tarthassák bennfarkasuk idejére értékeiket. Ez ügyben is, mint mindenben minálunk, két táborra szakadt az ország. Az egyik azt mondja, hogy fölösleges pénzkidobás páncélszekrénybe vagyontokat ölni, miközben gyógyszerrel hazulról kell behozni hozzátartozónak, és az „elsőbbségadás kötelező” táblára hajazó mackó-sajt lukulluszi lakomának számú vacsoraként. Mások úgy vélik, éppen ideje volt egy kicsit törődni a betegek értékeinek védelmével. Saját közvélemény-kutatásom egyetlen alanya, egy 70-en felüli, nyugdíjas zsinagógai padtársam, nevezzük Róth úrnak, annyit mondott: jó lesz a széf, majd abban tartom legnagyobb értékeimet, a protézisemet!

Praktizáló kórházigazgató orvos barátom panaszkodott, hogy az egészségügyi intézményekből az utóbbi időben minden, ami mozgatható, eltűnik.

Osztályukon feküdt egy bácsi, aki megelőzte veseköveinek autóbusszon történő kirázását, és úgy döntött, hogy műtét útján szabadul meg az életét megkeserítő kövektől. Miután ez már rutinműtétnak számít, az ügyet nem kísérté nagy összcsaládi félelem. Róth úrral végigcsinálták a szokásos rutint. Az operációt megelőző napon koplalt, megkapta ingyen a beöntést, a bódító injekciókóktól, az aneszteziológus még megnyugtatta: szépeket fog álmodni. A családnak megüzenték, hogy csak este fele jöjjenek be, mire ki-

megy az altató hatása. Miután Róth urat egy szál műtési pendelyben, mindentől lecsupaszítva, egy beteghordó kította, kórtermében megjelent egy fiatalember. A három másik beteg társának elmondta, hogy ő Róth úr fia, és az öreg előző nap hazaszólt, hogy jöjjen be, szedje össze valamennyi holmiját, mert a műtétet követő napon valószínűleg hazaengedik, és nem szeretne operáltn cipekedni. A készséges beteg társak kértek egy szakadt lepedőt az osztályos nővértől, és segítettek a fiatalembernek összeszedni Róth úr kistevjét, rádióját, mobilját, karóráját és a pénztárcáját az irataival. Még arra is rábeszéltek a fiatalembert, hogy vigye magával a megbontott kéltéres üdítőit is. A beteg rövid idő után visszakertült, és ahogy az egészségügyi nagykönyvben meg van írva, délután magához is tért. Amikor beszélni lehetett vele, elmondta, hogy neki nincs is fia, csupán egy lánya van, aki messze, vidéken él, így nem történt más, mint hogy az operáció alatt őt tökéletesen kirabolták. Ekkor kapta meg a másik bódító injekciót, mert a műtétet jobban viselte, mint a kifosztását. TAJ-kártyáját és személyes iratait néhány órával később az egyik nő vércében megtalálták, ami azt bizonyítja, hogy a tolvaj nem egyedül, hanem brigádban dolgozott. A kórház feljelentésére megjelent egy unatkozó rendőr, aki felvette a jegyzőkönyvet meg a személyleírását, és biztosította Róth urat, hogy tettes híján 30 nap múlva megkapja a nyomozást lezáró határozatot. Gyógyulása feletti örömben az idős úron erőt vett az örök zsidó optimizmus, és így búcsúzott beteg társaitól:

Azért nekem rohad nagy szerencsém van! Ugyan minden értékemről megfosztottak, de legalább betartatom az unokámnak tett ígéretem, hogy egy zacskóban hazaviszem neki kiszedett veseköveimet, hadd villogjon vele az iskolatársak előtt. Elvégre ezüst fogpírcingje már minden második osztálytársának van, de veseköve szinte senkinek!

ZSIDÓ VILÁGHÍRADÓ

Portugália

A portói Kadoorie zsinagóga épületében a közelmúltban múzeum nyílt, amely a kilencszáz éves zsidó jelenlétet mutatja be a régióban. A kiállításon látható egy 1380-ban létesült zsinagóga alapkövének másolata, valamint azon 842 személy nevének a listája, akiket az inkvizíció során a városban kínoztak meg. A nemzeti levéltárak anyagai alapján összeállított névsort első alkalommal mutatják be múzeumban. Michael Rothwell, a közösség szóvivője elmondta, hogy állítólag számos áldozat neve a helyi zsinagóga falába volt bevésve, de ennek a nyomai sehhol sem találhatóak. A múzeumban kap otthon a szefárd jesiva, illetve a vallási szeminárium is. A kilencven éve alakult, napjainkban is aktív hitközség kiadásában tavaly jelent meg a portói zsidók történetét ismertető kötet. Portugáliában jelenleg mintegy ezer zsidó él, többségük a fővárosban, Lisszabonban.

Belgium

Az 1865-ben átadott, neoromán stílusban épült arloni zsinagóga 400 ezer euróra tervezett felújítási költségéhez jelképes hozzájárulásként Mohamed Bouezmami, a helyi muzulmán közösség elnöke kétezer eurós csekket adott át Jean-Claude Jacob rabbinak. A hatóságok 2005-ben a vallón örökség részének nyilvánították a templomot, amely az ország első zsinagóga volt. Leromlott állaga miatt az épületet tíz hónappal ezelőtt bezárták. A helyi média szerint a muzulmán hívők gesztusa ritka és értékes példája a társadalmi szakadékokon átvéelő emberi kapcsolatoknak.

Ukrajna–Izrael

A közelmúltban indult el Ukrajna háború sújtotta körzetéből, a Donbasz régióból alijázók harmadik csoportja, hat csecsemő, húsz gyerek és nyolcvan felnőtt. Izrael támogatása mellett a kivándorlókat anyagilag is segíti az 1983-ban az USA-ban

alakult Barátság Alapítvány is. Jechiel Eckstein rabbi, az alapítvány elnöke kijelentette, hogy „minden generációnak megvan a saját exodus. Régebben Etiópia és Oroszország, most Ukrajna van soron”. Az előzetes tervek szerint a következő hónapokban újabb ukrain csoportok fognak alijázni.

Brazilia

Az O Globo lap közölte, hogy Fernando Schlosser, a Santa Maria-i Szövetségi Egyetem helyettes dékánja palesztinbarát szervezetek kérésére utasítást adott az egyetem izraeli tanárai és diákjai listájának összeállítására. A dékán szerint az információ szabadságára vonatkozó törvény előírja az adatszolgáltatást. Az érintett izraeliek viszont feljelentést tettek Schlosser ellen, aki diszkriminációs akciójával megsértette a brazil alkotmányt. Fernando Lotenberg, a brazíliai zsidó ernyőszervezet (Conib) elnöke kijelentette, hogy „komolyan kell kezelni az esetet”. Az egyetem rektora hangsúlyozta, hogy „nem támogatja az Izrael elleni bojkottot”. A brazil lapok szerint Fernando Schlosser helyettes dékán kezdeményezése durva antiszemita provokáció, amelynek célja az izraeli tanárok és hallgatók eltávolítása az egyetemről.

Törökország

17 000–20 000 hittestvérünk él az országban, ami a muzulmán világ legnagyobb zsidó közösségét jelenti. A parlamenti választások előtt ismét felerősödtek az antiszemita nyilatkozatok. Melih Gökcek, Ankara polgármestere azt állította, hogy a párizsi Charlie Hebdo újság és egy kóser húsbolt elleni támadást az izraeli titkosszolgálat, a Moszad szervezte. Denis Ojalvo isztambuli kutató szerint „Erdogan elnök és pártja Izrael elleni gyűlöletkeltéssel próbál támogatást szerezni. Az egyszerű törökök azonban nem tesznek különbséget Izrael és a zsidók között”. Cefi Kamhi, a korábbi törvényhozás zsidó tagja kijelentette, hogy a közösség kárára „Erdogan a populizmusnak enged”. A bizonytalan helyzet miatt a fiatal zsidók az ország elhagyására készülnek. Tömegek távozás azonban egyelőre nem tapasztalható, mert ez a közösség nem élte át a holokausztot, és elődeik kétezer év óta, megszakítás nélkül itt éltek.

Kovács

...és ideje van a nevetésnek

Egy politikus sétál az utcán. Eléje ugrik egy rabló:

– Azonnal add ide az összes pénzedet!

Mire a politikus.

– De kérem! Én egy befolyásos politikus vagyok!

A rabló nagyot néz, és ezt mondja. – Akkor az én pénzemet!

***

Egy afgán és egy szíriai menekült megy be egy határ menti kocsmába.

– Mit parancsolnak? – kérdi a kocsmáros.

– Pálinkát.

– Milyen pálinkát?

– Hát keritesszagotól!

***

Nagymama a kis unokájához: – Kisfiam, én nem értem ezeket a mai zenéket!

– De nagymama, ez a porszívó!